

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Juridiska institutionen
Examensarbete juristprogrammet
30 högskolepoäng
Vårterminen 2013

Mamma eller pappa, spelar det någon roll?

En genusrättsvetenskaplig studie av könstillhörighetens
betydelse för möjligheten att tillerkännas ensam vårdnad

Ämnesområde: Familjerätt
Madeleine Wiik

Handledare: Pernilla Marklund
Examinator: Eva-Maria Svensson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Innehåll

SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR.....	6
1 INLEDNING OCH BAKGRUND	7
1.1 Syfte och problemformulering.....	8
1.2 Frågeställningar.....	8
1.3 Metod och material	9
1.3.1 Litteratur- och informationssökning.....	9
1.3.2 Material.....	9
1.3.3 Rättsvetenskapliga utgångspunkter.....	10
1.3.4 Genusrättsvetenskapliga utgångspunkter	10
1.3.5 Rättsfall samt urval	10
1.4 Tidigare forskning	12
1.5 Avgränsningar	12
1.6 Begreppsförklaring.....	13
1.7 Fortsatt disposition	14
2 GÄLLANDE RÄTT.....	15
2.1 Barnets bästa	15
2.2 Barnets vilja	16
2.3 Kontinuitetsprincipen	17
2.4 Vårdnadens innebörd	18
2.5 Vem eller vilka är vårdnadshavare?	18
2.6 Ensam vårdnad	19
2.7 Vem av föräldrarna ska tillerkännas ensam vårdnad?	19
2.8 Gemensam vårdnad.....	20
2.9 Risk att barnet far illa.....	21
2.10 Samarbete.....	22
2.11 Utredningsförfarandet.....	23
2.11.1 Rättens utredningsskyldighet	23
2.11.2 Interimistiskt beslut	24
2.12 Rättsfallsstudie. Beslut om ensam eller gemensam vårdnad.....	24

2.12.1	Mamman tillerkändes ensam vårdnad	25
2.12.2	Pappan tillerkändes ensam vårdnad.....	28
2.12.3	Gemensam vårdnad.....	29
2.12.4	Kort sammanfattning och fortsatt disposition.....	33
3	GENUSRÄTTSVETENSKAPLIGT PERSPEKTIV.....	34
3.1	Fortsatt disposition	35
4	ANALYS	35
4.1	Barnets bästa ska vara avgörande men barnets kön kan också beaktas ...	35
4.2	Föräldrarnas könstillhörighet får inte styra domstolens beslut.....	35
4.3	Behovet av en fördjupad genusrättsvetenskaplig analys av könstillhörighetens betydelse för vårdnadsfrågan	36
4.4	Vilka möjliga förklaringar kan ges till att fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad?.....	37
4.4.1	Interimistisk vårdnad blir ofta slutlig vårdnad	38
4.4.2	Utvecklingspsykologiska förklaringar med anknytningsteorin i fokus	39
4.4.3	Biologiska förklaringar och traditionell arbetsfördelning utifrån kön	40
4.4.4	Skilda föreställningar om moderskap och faderskap.....	42
4.5	Uttag av föräldraledighet får betydelse för möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad	42
5	AVSLUTANDE DISKUSSION	44
6	KÄLLFÖRTECKNING	45
7	RÄTTSFALL	48

SAMMANFATTNING

Att betydligt fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad har inte bara uppmärksammats inom juridikens värld. I debatten hävdas att mamman i princip alltid utses till ensam vårdnadshavare och att rätten är ”kvinnovänlig”. Uppsatsen ska ses som mitt inlägg i debatten och syftar till att öka medvetenheten om könstillhörighetens betydelse för domstolens vårdnadsbeslut. Förhoppningen är att kunskapen om kön och rätt ska öka, inte bara bland de professionella aktörerna inom domstolväsendet, utan också bland mammor och pappor som befinner sig i en vårdnadstvist. En rättsfallsstudie har genomförts utifrån 14 tingsrättsdomar som meddelats under 2012 för att få en bild av om det finns skillnader i hur kvinnor och män utses till ensamma vårdnadshavare. Ett genusrättsvetenskapligt perspektiv har anlagts för att ge möjliga förklaringar varför fler kvinnor anförtros ensam vårdnad.

Vad som är bäst för barnet, och därmed också vem av föräldrarna som bäst tillgodoser barnets behov, är avgörande för domstolens bedömning. Varken barnets eller föräldrarnas könstillhörighet beaktas uttryckligen. Ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv framhålls att tillämpningen kan bli könad trots att lagstiftningen är könsneutral. Detta beror på att inte heller rätten kan frigöras från värderingar, antaganden och föreställningar om kvinnor och män, moderskap och faderskap.

Det interimistiska vårdnadsbeslutet får ofta en styrande verkan för det slutliga beslutet. I rättsfallsstudien framkommer att det är vanligare att mamman tillerkänns vårdnaden interimistiskt. Beslutsunderlagen som ligger till grund för det interimistiska beslutet är ofta bristfälliga och motiveringarna knapphändiga. Jag menar att motiveringarna måste bli utförligare för att det ska gå att kontrollera att inte mammor har lättare att anförtros interimistisk vårdnad, enbart på grund av att de är kvinnor. Detsamma gäller vårdnadsutredningarna och jag anser att även domstolen bör ta ett större utredningsansvar.

I uppsatsen undersöks om utvecklingspsykologiska och biologiska teorier som betonar mammans ”naturliga” och oumbärliga relation till barnet kan förklara varför fler kvinnor anförtros ensam vårdnad. Uppsatsen visar att föräldrarnas traditionella arbetsdelning utifrån kön, sprungen ur föreställningar om moderskap som något självklart och faderskap som något valfritt, kan ges ett än större förklaringsvärde. Hur mycket föräldrarna engagerat sig i barnet och tagit ansvar påverkar möjligheterna att utveckla den nära och goda relation till barnet som både lagstiftaren och psykologer anser vara så viktig. Så länge män tar ut en mindre andel av föräldraledigheten, kommer deras chanser att tillerkännas ensam vårdnad sannolikt att vara mindre, i alla fall om små barn. Inte för att de är pappor, eller för att rätten är mammavänlig, utan för att de inte har kunnat utveckla en lika nära relation till barnet. En kvotering av föräldraförsäkringen skulle inte bara driva jämställdhetsutvecklingen framåt, utan också få fler pappor engagerade i sina barn. Detta skulle också öka deras chanser att tillerkännas ensam vårdnad.

FÖRORD

Ett stort tack vill jag rikta till min handledare Pernilla Marklund för goda råd, snabb återkoppling och för att du fick mig uppmärksam på problematiken inom området.

Tack till mamma och pappa för er stöttning och omtanke under skrivandets gång och för att ni alltid brytt er om mig. Tack Trini för våra stunder på Chalmers och tack Jonis för att du alltid ställt upp.

Avslutningsvis vill jag rikta ett varmt tack till Helena och Victor för att ni tog er tid att korrekturläsa min uppsats.

Göteborg 16/5-13

Madeleine Wiik

FÖRKORTNINGAR

Ex.	Exempelvis
FB	Föräldrabalken (1949:381, omtryckt 1995:974)
GP	Göteborgs-Posten
HovR	Hovrätten
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv, Avdelning 1
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SCB	Statistiska centralbyrån
SOU	Statens offentliga utredningar
St.	Stycke
TR	Tingsrätten
UB	Universitetsbiblioteket

1 INLEDNING OCH BAKGRUND

Varje år separerar föräldrar till cirka 50 000 barn. De flesta klarar av att lösa sin separation på egen hand och fortsätter också att ha gemensam vårdnad.¹ Föräldrar till ungefär 7000 barn kommer inte överens vilket resulterar i en vårdnadstvist.² För 500 föräldrapar måste domstolen avgöra tvisten.³ I några procent av fallen går vårdnaden från att ha varit gemensam till ensam. Det är vanligare att mamman får ensam vårdnad än att pappan får det.⁴ I 22 procent av fallen har mamman ensam vårdnad och i 2 procent har pappan ensam vårdnad.⁵

Familjerättsliga frågor, och kanske då speciellt vårdnadsfrågor, diskuteras inte bara inom juridikens värld. Det kommer alltid att finnas föräldrar som inte kan komma överens och där barnen hamnar i kläm. Det viktigaste är naturligtvis att domstolen kommer fram till den lösning som är bäst för barnet. Samtidigt är det viktigt att domstolen inte, medvetet eller omedvetet, lägger föräldrarnas könstillhörighet till grund för sin bedömning. I dag finns en debatt där det hävdas att så är fallet och att kvinnan mer eller mindre slentrianmässigt ges vårdnaden.⁶ Denna uppsats tar sitt avstamp i denna debatt.

För att försöka få en bild av om kvinnor och män har lika stora möjligheter att få ensam vårdnad kommer jag att studera tingsrättsdomar.⁷ Jag vill också försöka få svar på varför det ser ut som det gör och vad det kan bero på. Jag kommer därför att analysera rättsfallen ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Dessutom kommer jag att undersöka hur föräldrarnas uttag av föräldraledighet kan komma att få betydelse för möjligheten att tillerkännas ensam vårdnad.

Denna uppsats ska ses som mitt bidrag till debatten. Min ambition är att kritiskt granska och analysera rättssystemet. Min förhoppning är därigenom att bringa klarhet i om det finns någon sanning i den bild som målas upp av kvinnan som den ständige segraren i vårdnadsmål.

Efter denna mer generella bakgrund följer en genomgång av vad uppsatsen avser att behandla och analysera. Detta preciseras i syfte, problemformulering och i ett antal frågeställningar.

1 SCB. 50 000 barn är med om en separation varje år. Hämtad 30 januari, 2013, från http://www.scb.se/Pages/Article____346503.aspx.

2 Socialstyrelsen. Familjerätten och barnet i vårdnadstvister. Uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete. Hämtad 30 januari, 2013, från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18519/2011-11-40.pdf>.

3 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 39.

4 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 65.

5 SCB. 50 000 barn är med om en separation varje år. Hämtad 30 januari, 2013, från http://www.scb.se/Pages/Article____346503.aspx.

6 Se exempelvis Lisa Björklund. Barns rätt till mor och far. Hämtad 8 februari, 2013, från <http://www.gp.se/nyheter/ledare/1.324607-lisa-bjorklund-barns-ratt-till-mor-och-far>.

7 Domarna har meddelats av Göteborgs, Sundsvalls eller Eksjö tingsrätt under 2012.

1.1 Syfte och problemformulering

Betydligt fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad.⁸ Hur kan det komma sig att domstolen är mer benägen att tillerkänna mamman ensam vårdnad än pappan?

Syftet med uppsatsen är att utifrån ett genusrättsvetenskapligt perspektiv öka medvetenheten och kunskapen om könstillhörighetens betydelse vid tillerkännande av ensam vårdnad, dels bland jurister och nämndemän som fattar beslut i domstol, dels bland mammor och pappor som befinner sig i en vårdnadstvist.

En rättsfallsanalys kommer att göras utifrån fjorton tingsrättsdomar som meddelats under 2012 för att undersöka hur tre tingsrätter tillerkänner kvinnor och män ensam vårdnad. Utifrån ett genusrättsvetenskapligt perspektiv avser jag att ge möjliga förklaringar till dessa eventuella skillnader samt att synliggöra och kritiskt granska vilka föreställningar, förklaringar och teorier som kan ha betydelse för rättens beslut. Hur uttag av föräldraledighet kan få betydelse för möjligheten att tillerkännas ensam vårdnad kommer att belysas avslutningsvis.

1.2 Frågeställningar

För att syftet ska uppfyllas kommer ett antal frågeställningar att besvaras:

- Hur ser den gällande rätt som reglerar barnets bästa och vårdnad ut?
- Beaktar de tre tingsrätterna i rättsfallsstudien barnets och föräldrarnas könstillhörighet vid bestämmande av vem som ska tillerkännas ensam vårdnad och i så fall på vilket sätt?
- Vilka möjliga förklaringar kan ges till att mammor oftare utses till ensamma vårdnadshavare?
- Hur påverkar föräldrarnas uttag av föräldraledighet möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad?

⁸ Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 65. Se även avsnitt 1 Inledning.

1.3 Metod och material

I detta avsnitt behandlas de tillvägagångssätt som används för att besvara frågeställningarna och uppfylla syftet. Avsikten är att beskriva vägen från problemformulering till slutsats.⁹ Eftersom ett flertal aspekter behandlas är avsnittet uppdelat i underrubriker för att underlätta för läsaren.

1.3.1 Litteratur- och informationssökning

I uppsatsens inledningsskede görs en litteratursökning, dels på Ekonomiska biblioteket i Göteborg, dels i UB:s bibliotekskatalog GUNDA. För att få en bred introduktion till ämnet läses litteratur som berör familjerätt i vid bemärkelse.¹⁰ I huvudsak används primärkällor för att få en så korrekt bild som möjligt. Därefter utökas litteratursökningen, och för detta används bland annat juridiska databaser.

De databaser som används är InfoTorg som bland annat tillhandahåller tingsrättsdomar samt Zeteo som bland annat tillhandahåller lagkommentarer. NE.se nyttjas för begreppsdefinition.¹¹

Två sökmetoder brukas därefter. Kedjesökning, det vill säga att utgå från ett verks referenser till ett annat verks referenser och så vidare används för att se vilka källor ledande forskare inom ämnet hänvisar till.¹² För att få kunskap om hur en systematisk sökning genomförs tas hjälp av en bibliotekarie.¹³ Utifrån ämnesord hittas material även i den större söktjänsten Summon och katalogen LIBRIS.¹⁴ Ämnesorden identifieras dels utifrån problemformuleringen, dels utifrån de termer domstolarna använder sig av i relevanta domar. Ämnesord som används i denna sökning är exempelvis vårdnadstvist, ensam vårdnad, kön och genus.

1.3.2 Material

Tre metodböcker används. Sandgrens *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare* ger tips för den juridiska uppsatsen. Mer utförliga beskrivningar och exempel hittas i Rieneckers och Stray Jørgensens *Att skriva en bra uppsats*. Skrivtips hämtas i Widerbergs *Att skriva vetenskapliga uppsatser* och i Jensens *Att skriva juridik*.

Det genusrättsvetenskapliga perspektivet beskrivs främst utifrån Gunnarssons och Svenssons *Genusrättsvetenskap*. Eftersom perspektivet är tvärvetenskapligt

9 Se Rienecker & Stray Jørgensen, *Att skriva en bra uppsats* s. 298-299.

10 Se vidare avsnitt 1.4 Tidigare forskning.

11 Se vidare avsnitt 1.7 Begreppsförklaring.

12 För ytterligare fördelar med metoden, se Rienecker & Stray Jørgensen, *Att skriva en bra uppsats* s. 215.

13 Jedefrid, Mauritz, bibliotekarie på Ekonomiska biblioteket i Göteborg. Genomförs 1 mars, 2013.

14 I Summon finns exempelvis e-tidskrifter, artiklar och databaser. Göteborgs Universitetsbibliotek. Hämtad 3 mars, 2013, från <http://www.ub.gu.se/sok/summon/om.xml/> I LIBRIS finns exempelvis böcker, tidskrifter och avhandlingar från alla svenska universitets- eller högskolebibliotek. Se vidare Libris. Utforska. Hämtad 3 mars, 2013 från, http://librishelp.libris.kb.se/help/explore_swe.jsp

behandlas även andra teorier. Brobergs *Anknytningsteoretiska aspekter på ny vårdnadshavare* och Elvin-Nowaks och Thomssons *Motherhood as Idea and Practise* ger bra introduktioner till anknytningsteorin. Julén Votinius *Normkonflikter i regleringen om arbetstagares föräldraskap* beskriver på ett enkelt sätt föreställningar om moderskap och faderskap. Därutöver används genusvetenskaplig litteratur, exempelvis Elvin-Nowaks och Thomssons *Att göra kön* och Johanssons *Brist på manliga förebilder* för att fördjupa kunskapen.

Ur den familjerättsliga doktrinen ska särskilt två ledande verk framhållas. Saldeens *Barn- och familjerätt* och Sjöstens *Vårdnad boende och umgänge* ger utförliga beskrivningar av regelverket. Schiratzkis *Mamma och pappa inför rätta* ger värdefull kunskap om sambandet mellan kön och rätt. Den rättssociologiska studien *Vårdnadstvister* behandlar liksom denna uppsats tingsrättsdomar och är därför av stort intresse.

1.3.3 Rättsvetenskapliga utgångspunkter

Rättskällevärdet används för att besvara den första frågeställningen. Gällande rätt presenteras utifrån de traditionella rättskällorna i ordningen lagtext, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin.¹⁵ Övriga frågeställningar samt analysen utgår från rättsvetenskaplig metod. Rättsvetenskaplig metod lämpar sig för att analysera argumentation och gör det också möjligt att använda teorier från andra discipliner för att öka kunskapen om rätten.¹⁶

1.3.4 Genusrättsvetenskapliga utgångspunkter

Analysen kommer att bedrivas ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Perspektivet är tvärvetenskapligt och gränsöverskridande och gör att teorier kan användas från olika vetenskapsområden. Genusrättsvetenskapen problematiserar sambandet mellan rätt och kön och synliggör hur föreställningar om kön skapas och reproduceras i rätten och i rättstillämpningen. Ett genusrättsvetenskapligt perspektiv lämpar sig därför som teoretisk ram för att uppfylla uppsatsens syfte.

1.3.5 Rättsfall samt urval

Underlaget för rättsfallsanalysen består av 14 domar som meddelats av Göteborgs Sundsvalls och Eksjö tingsrätt under 2012. Perioden är vald för att förmedla en aktuell bild av rättsläget. Dessutom finns sedan 2012 samtliga tingsrättsdomar som

15 Rättskällevärdet låser inte fast sig vid nyss nämnda källor. Den har på senare år utökats och kan även omfatta exempelvis rättsprinciper och andra myndigheters praxis. Se Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare* s. 37.

16 Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare* s. 39. Se också Westberg, *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats* s. 423, 436-437. Westberg talar istället om en problem- och intresseorienterad ansats. Ansatsen gör det möjligt att anlägga ett empiriskt perspektiv på juridiken och tillåter ett mer öppet och kritiskt förhållningssätt till praxis.

meddelats, publicerade i original i databasen InfoTorg.¹⁷ Eftersom det därför inte är nödvändigt att begära ut domarna från respektive tingsrätt sparas både tid och pengar. Tanken med att välja en sortstad, en mellanstor stad och en småstad är att ge en bredd i urvalet.

En sökning på ensam vårdnad görs i sökfältet på InfoTorg. Därefter väljs informationstyp *avgöranden*, källa *Tingsrätterna*, ämnesord/kategori *tvistemål*, dokumenttyp *Göteborg TR, Dom* och period *2012*. Denna sökning resulterar i 80 fullständiga domar. Motsvarande antal från Sundsvalls TR är 32 och från Eksjö TR 9. För att kunna uppfylla uppsatsens syfte är det nödvändigt att enbart studera fall där mamman och pappan bedöms vara lika lämpliga, eller där ingen av föräldrarna bedöms vara direkt olämplig som vårdnadshavare.¹⁸ En vårdnadshavare som är direkt olämplig tillerkänns aldrig ensam vårdnad, oavsett könstillhörighet.¹⁹ Att domstolen inte tillerkänner vårdnaden till en förälder som är olämplig som vårdnadshavare handlar naturligtvis inte om kön. Det finns också andra anledningar till att domar har sorterats bort. I en majoritet av fallen har parterna exempelvis kommit fram till en samförståndslösning, medgett den andres yrkanden eller inte medverkat i processen.²⁰ 14 domar återstår sedan övriga fall sorterats bort av nu nämnda anledningar.

Anledningen till att opublicerad underrättspraxis väljs är att tillgången till material blir större. Dessutom överklagas inte alltid vårdnads mål och prövningstillstånd beviljas sällan till HovR, och ännu mer sällan till HD. Genom att studera praxis från tingsrätten ges också en rättvisande bild av hur rättstillämpningen som förekommer vid våra domstolar ser ut.²¹

-
- 17 Detta bekräftades på förfrågan av Kjellgren, Kundservice Bisnode Information (f.d. InfoTorg). 1 mars, 2013. Se även den bilaga som bifogades, https://mail-attachment.googleusercontent.com/attachment/u/0/?ui=2&ik=40f58e2341&view=att&th=13d25e28388be5b2&attid=0.1&disp=inline&safe=1&zw&saduie=AG9B_P-ddW7qXTdjHYPmG3XYtn5Q&sadet=1362339870189&sads=xyZofa3AY6FfMv6yF3qcr9e5iqQ
- 18 Av samma anledning behandlas tvistemål, där vårdnadsfrågan är central, men inte brottmål. I brottmålen är det inte bara fråga om vem av föräldrarna som ska tillerkännas ensam vårdnad. Domstolen har här också att ta ställning till om ett brott har begåtts, exempelvis egenmäktighet med barn, misshandel eller grov kvinnofridskränkning. Har en förälder dömts för ett brott tillerkänner domstolen normalt den andre föräldern ensam vårdnad.
- 19 Sjösten, *Vårdnad boende och umgänge* s. 57.
- 20 Ytterligare exempel är att svensk domsrätt saknats, att vårdnaden tillerkänts en särskilt förordnad vårdnadshavare eller att parterna framfört ett gemensamt vårdnadsyrkande och att domstolen förordnat i enlighet med detta.
- 21 Westberg, *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats* s. 437.

1.4 Tidigare forskning

I ett stort antal böcker beskrivs familjerättens sociala del.²² Sjöstens *Vårdnad boende och umgänge* är ett exempel där barnperspektivet är centralt. Saldeens *Barn- och föräldrarätt* är ett annat. En ännu djupare behandling av ämnet ger Singer i sin doktorsavhandling *Föräldraskap i rättslig betydelse*. Föräldraskap belyses här ur ett biologiskt, rättsligt och socialt perspektiv. Rejmer pekar i *Vårdnadstvister* på att barnets kön tidigare haft betydelse för vad som ansetts vara barnets bästa utifrån de presumtioner som bildats i praxis. Hur föräldrarnas könstillhörighet kan kopplas till vårdnadsfrågor behandlas i Schiratzkis *Vårdnad och vårdnadstvister*. Genusperspektivet är än starkare i *Mamma och pappa inför rätta* där Schiratzki undersöker om domstolen tar otillbörlig hänsyn till föräldrarnas kön vid avgörande av tvister om vårdnad, boende och umgänge. Enligt henne är inte kön avgörande utan om föräldern varit boförälder eller inte.

Den doktrin som finns inom området saknar ofta ett tydligt och uttalat genusperspektiv likt det Schiratzki anlägger i *Mamma och pappa inför rätta*. Könsskillnader och deras betydelse i vårdnadsfrågor kan nämnas men problematiseras och analyseras inte djupare.²³ Gunnarsson och Svensson introducerar perspektivet genusrättsvetenskap i titeln med samma namn, och möjliggör därmed ett problematiserande av sambandet mellan kön och rätt.

1.5 Avgränsningar

Utländsk familjerätt behandlas inte eftersom fokus ligger på de svenska förhållandena. Endast den gällande rätt som är nödvändig för att uppfylla uppsatsens syfte och problemformuleringar kommer att studeras. Detta innebär också att endast rättskällor som hänför sig till tiden efter 2006 års vårdnadsreform kommer att behandlas, eftersom nya vårdnadsregler då trädde i kraft.²⁴

Att fördjupa sig i huruvida det finns skillnader i hur domstolen beslutar om boende och umgänge kopplat till föräldrarnas kön vore också intressant att undersöka. Av tidsmässiga skäl behandlas endast vårdnadsfrågan förutom i de fall boendet har en tydlig inverkan på domstolens beslut i vårdnadsfrågan.

Beskrivningen av gällande rätt medför att vissa centrala rättsfall från HovR och HD behandlas. Den fortsatta rättsfallsstudien utgår endast från domar som meddelats av tingsrätterna i Göteborg, Sundsvall och Eksjö under 2012. Vad gäller

22 Med familjerättens sociala del avser jag huvudsakligen vårdnads- boende- och umgägesfrågor och inte den ekonomiska familjerätten som exempelvis behandlar bodelnings- och arvsfrågor.

23 Se ex. Nyström, Familjens juridik s. 88. Citat: ”Tidigare fick den ena föräldern, oftast mamman, regelmässigt vårdnaden efter skilsmässa.” Detta berörs dock inte ytterligare.

24 Viss praxis som avgjordes innan vårdnadsreformen är emellertid fortfarande relevant och kommer därför att behandlas.

rättsfallsstudien bör också följande tilläggas. Många fall inleds med en beskrivning av gällande rätt, det vill säga vilka rättsliga utgångspunkter domstolen har att förhålla sig till. Av intresse för uppsatsen är inte domstolarnas beskrivning av rätten utan snarare hur domstolen faktiskt tillämpar den och vilka konsekvenser det får. För att undvika ett stort antal upprepningar kommer därför dessa beskrivningar inte att återges.²⁵

Många vårdnadstvister är utdragna och har i ett flertal fall pågått under flera år. Det är inte ovanligt att parterna ändrar sina yrkanden. En avgränsning görs därför till slutgiltiga yrkanden som parterna framställt under 2012. Detta är i linje med att urvalet hänförs till 2012, samt en nödvändighet för att inte arbetet ska bli alltför stort. Interimistiska beslut som har en avgörande inverkan på det slutliga vårdnadsbeslutet kommer emellertid inte att bortses ifrån.

1.6 Begreppsförklaring

Vissa termer och begrepp som används i denna uppsats kan definieras på en mängd olika sätt. Här följer därför en sammanställning av dessa begrepp för att läsaren ska kunna vara säker på vad jag avser.

Barn. Enligt Barnkonventionen är ”barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet.”²⁶

Barnets bästa. Beslut som fattas ska tillgodose barns intressen och behov på bästa sätt. Principen ska ses som en målsättning och tolkas utifrån det enskilda barnets situation.²⁷

Ensam vårdnad. En av två vårdnadsformer som innebär att en förälder har rätt och skyldighet att ensam bestämma i frågor som rör barnet.

Förälder. I uppsatsen avses det biologiska föräldraskapet.

Gemensam vårdnad. En av två vårdnadsformer som innebär att båda föräldrarna har rätt och skyldighet att tillsammans bestämma i frågor som rör barnet.²⁸

Genus används för att beteckna socialt kön.²⁹ Jag använder mig av den definition som ges i Nationalencyklopedin. ”Begrepp inom humanistisk och

25 Läsaren hänvisas istället till Kapitel 2 Gällande rätt, där vårdnadsreglerna beskrivs. Den som vill studera domstolens återgivning av gällande rätt kan också ta del av detta i respektive dom, under rubriken domskäl.

26 Rädda Barnen, Barnkonventionen i lång version. Hämtad 1 mars, 2013, från <http://www.rb.se/vartarbete/barnkonventionen/Pages/langversion.aspx#1>.

27 Singer, Barnets bästa s. 34. Se även NJA 1995 s. 398.

28 Schiratzki, Barnrättens grunder s. 91-92.

29 Det finns dock forskare som är kritiska mot begreppet socialt kön. En av dessa är Yvonne Hirdman som är professor emerita i genushistoria. Hon riktar samma kritik mot begreppet

samhällsvetenskaplig forskning och teoribildning som används för att förstå och urskilja de föreställningar, idéer och handlingar som sammantagna formar människors sociala kön.”³⁰ Genus är alltså konstruerat och kulturellt varierande och därmed också föränderligt.³¹

Genusrättsvetenskapligt perspektiv. Perspektiv inom kritisk rättsvetenskap som möjliggör ett problematiserande av sambandet mellan kön och rätt. Fungerar som teoretisk utgångspunkt för analysen.

Interimistiskt beslut. Är ett tillfälligt beslut som gäller tills frågan avgjorts genom lagakraftvunnen dom, avtal godkänts av socialnämnden eller ändras av domstolen.³²

Kön används i betydelsen biologiskt kön.³³

Vårdnad. I uppsatsen avses den rättsliga betydelsen, det vill säga ett juridiskt ansvar för barns personliga angelägenheter.³⁴

Vårdnadshavare. En eller två föräldrar som innehar det juridiska ansvaret för barns personliga angelägenheter.

1.7 Fortsatt disposition

I kapitel ett inleds uppsatsen med en bakgrund och beskrivning av varför ämnet är relevant och aktuellt. Ambitionen med uppsatsen redovisas. Därefter följer problemformulering och syfte samt frågeställningar. Metod och material redovisas samt tidigare forskning på området. Det som inte kommer att behandlas i uppsatsen redovisas i ett avsnitt om avgränsningar. Kapitlet avslutas med en begreppsförklaring och fortsatt disposition.

I kapitel två behandlas den gällande rätt som är relevant för att uppfylla uppsatsens syfte utifrån rättskällorna lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Här behandlas också de 14 underrättsavgöranden från 2012 som i uppsatsen går under namnet rättsfallsstudie. Därefter görs en kort sammanfattning av rättsfallen och en fortsatt disposition.

socialt kön som mot begreppet könsroll. Hon anser att det problematiska med dessa begrepp är att de får oss att tro att vi ikläder oss vårt sociala kön likt ett klädesplagg. I så fall skulle vi också kunna ta oss vårt sociala kön och göra oss fria. Detta menar Hirdman är omöjligt och vill därför se en utökad definition av genus. Hon beskriver begreppet snarare som något som bottnar i vårt biologiska kön och leder till olika förhållningssätt och föreställningar om hur män och kvinnor ska vara.

30 Nationalencyklopedin, genus. Hämtad 28 februari, 2013, från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sok?q=genus>.

31 SOU 2007:67 s. 13.

32 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 77.

33 Blomqvist, Dialoger mellan kön och genus s. 5.

34 Rejmer, Vårdnadstvister s. 142.

I kapitel tre behandlas det genusrättsvetenskapliga perspektivet som används som teoretisk utgångspunkt för analysen. Efter presentationen av perspektivet ges en kort beskrivning av uppsatsens fortsatta disposition.

Det fjärde kapitlet ägnas åt analys. Betydelsen av barnets och föräldrarnas könstillhörighet i samband med vårdnadsfrågan är i fokus i kapitlets första del. Därefter ger författaren uttryck för behovet av en fördjupad genusrättsvetenskaplig analys och analyserar möjliga förklaringar till varför fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om hur uttag av föräldraledighet får konsekvenser för möjligheten att tillerkännas ensam vårdnad.

Kapitel fem ägnas åt en avslutande diskussion. Uppsatsen avslutas med en källförteckning i kapitel sex och en rättsfallsförteckning i kapitel sju.

2 GÄLLANDE RÄTT

I detta kapitel behandlas den gällande rätt som är relevant för uppsatsen.³⁵ De rättskällor som studeras är lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin.

2.1 Barnets bästa

I 6 kap. 2a § FB stadgas att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor och beslut som rör vårdnad. Bestämmelsen är en portalparagraf³⁶ som ska genomsyra övriga paragrafer i 6 kap. FB.³⁷ Den starka betoningen på barnperspektivet är ett resultat av nya vårdnadsregler som trädde i kraft den 1 juli 2006.^{38 39} Barnets intressen ska alltid komma i främsta rummet och det finns inga andra intressen som kan väga tyngre.⁴⁰ Detta medför att domstolen inte får beakta exempelvis rättvisa mellan föräldrarna eller en förälders behov av kontakt med barnet. Förvisso är ofta det som är bäst för föräldrarna också bäst för barnet. Lagstiftaren har dock velat markera att barnets bästa ska stå i fokus och vara avgörande för beslut om

35 För en mer utförlig behandling av de familjerättsliga reglerna hänvisas exempelvis till Sjöstens *Vårdnad boende och umgänge* som ger en mer allmän introduktion. Singers *Föräldraskap i rättslig belysning* är en utförlig beskrivning av reglerna kring föräldraskap. Barnrätten behandlas exempelvis i Schiratzkis *Barnrättens grunder*.

36 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 175.

37 SOU 2005:43 s. 477.

38 Prop. 2005/06:99 s. 1. Reglerna benämns ofta 2006 års vårdnadsreform, en benämning som hädanefter kommer att användas i denna uppsats. Se även Socialstyrelsen, Familjerätten och barnet i vårdnadstvister s. 3. Hämtad 25 mars, 2013, från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18519/2011-11-40.pdf>.

39 Prop. 2005/06:99 s. 39. Portalparagrafen infördes redan genom 1998 års vårdnadsreform och barnets bästa framhölls redan då. Formuleringen ändrades genom 2006 års vårdnadsreform från att barnets bästa ska *komma i främsta rummet* till att barnets bästa ska *vara avgörande*. (Min kursivering).

40 Prop. 2005/06:99 s. 85.

vårdnad.⁴¹ På samma sätt ska också föräldrar alltid prioritera barnets behov framför sina egna.⁴²

Vad barnets bästa innebär är inte självklart och begreppet påverkas av både moraliska och kulturella värderingar.⁴³ Innebörden modifieras därför när ny kunskap växer fram men också när samhälleliga värderingar förändras.⁴⁴ Den juridiska bedömningen av vad barnets bästa är påverkas också av andra vetenskaper, exempelvis psykiatri och psykologi.⁴⁵

Vad som anses vara barnets bästa framgår inte av 6 kap. FB och det finns inte heller någon given definition. Tanken bakom detta är att domstolen ska kunna göra individuella bedömningar i det enskilda fallet.⁴⁶ Ett öppet begrepp driver också domstolen till att göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter för att kunna avgöra vad som är bäst för barnet.⁴⁷ I 6 kap. 2a § 2 st. FB nämns några omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa. Särskild vikt ska läggas vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. En riskbedömning är alltså ett centralt moment vid bestämmande av barnets bästa.⁴⁸

Även 6 kap 1 § FB som reglerar barnets grundläggande rättigheter kan ge ledning vid bestämmande av barnets bästa. Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. I propositionen framgår att barnets bästa inte får användas slentrianmässigt och att domstolen alltid måste redovisa hur den resonerar kring barnets bästa i relation till olika vårdnadsfrågor.⁴⁹

Härnäst följer en beskrivning av barnets vilja och barnets behov av kontinuitet. Detta är två viktiga aspekter av barnets bästa och också något som får stor betydelse vid domstolens ställningstagande i vårdnadsfrågan.

2.2 Barnets vilja

Hänsyn ska enligt 6 kap. 2 a § 3 st. FB tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. I de fall det är svårt att bedöma vad som är bäst för barnet bör barnets vilja som en fristående omständighet avgöra vilket beslut domstolen fattar.⁵⁰

41 Prop. 2005/06:99 s. 85, 113.

42 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 41.

43 Schiratzki, Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige s. 53.

44 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 39.

45 Schiratzki, Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige s. 62.

46 Prop. 2005/06:99 s. 38-40.

47 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 87.

48 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 89. För en mer utförlig beskrivning av riskbedömningen, se avsnitt 2.9 Risk att barnet far illa.

49 Prop. 2005/06:99 s. 40.

50 Walin & Vängby, Föräldrabalken (Zeteo), kommentaren till 6 kap. 2 a § 3 st. FB.

Att barnets bestämda önskan bör respekteras och i allmänhet följas förutsätter dock att barnet nått en viss mognad.⁵¹ Domstolen måste därför alltid bedöma hur mycket barnet kan tänkas förstå av det som hon eller han ska uttrycka sin åsikt om.⁵² Det anges inte någon åldersgräns i 6 kap. FB och den 12-årsgräns som ofta diskuterades innan införandet av 2006 års nya vårdnadsregler finns inte längre. Publicerad praxis har rört barn i åldern elva till fjorton år, men i opublicerade domar har barnen varit betydligt yngre.⁵³ Normalt ska större vikt fästas vid äldre barns vilja än yngres. Små barns vilja behöver inte beaktas.⁵⁴ Vid bedömningen av barnets vilja måste domstolen också ta hänsyn till barnets situation och vara uppmärksam på det faktum att barn kan hamna i lojalitetskonflikter.⁵⁵

2.3 Kontinuitetsprincipen

Domstolen använder sig ofta av presumtioner eller principer för att avgöra vad som är barnets bästa. En av de presumtioner som utvecklats i domstolspraxis är barnets behov av kontinuitet (6 kap. 1 § FB). Kontinuitetsprincipen, eller satus-quo-principen som den också kallas, är den princip som oftast tillämpas vid tolkning av barnets bästa.⁵⁶ Forskning har visat att kontinuitet och stabilitet i förhållande till föräldrarna är ett av barnets mest grundläggande behov.⁵⁷ Barnet ska därför så långt som möjligt slippa att bryta upp från sin invanda miljö och sin relation till föräldrarna. Eftersom domstolen lägger stor vikt vid att skona barn från förlust av denna stabilitet⁵⁸ ska det alltså finnas starka skäl innan barnet utsätts för stora förändringar.⁵⁹

En konsekvens av kontinuitetsprincipen är att domstolen måste väga barnets behov av en nära och god kontakt till båda sina föräldrar mot barnets behov av kontinuitet och stabilitet. Det går inte att ge några svar på vad som ska väga tyngst. En bedömning måste alltid göras i det enskilda fallet och domstolen ska välja den lösning som är bäst för barnet.⁶⁰

51 Prop. 2005/06:99 s. 45.

52 Prop. 2009/10:232 s. 13.

53 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 91.

54 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 46.

55 Prop. 2009/10:232 s. 13.

56 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 92. Se även Rejmer, Vårdnadstvist s. 122.

57 SOU 2005:43 s. 103.

58 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 92.

59 Rejmer, Vårdnadstvist s. 123.

60 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 59.

2.4 Vårdnadens innebörd

Begreppet vårdnad syftar på det juridiska ansvaret för ett barn⁶¹ och består enligt 6 kap. 2 § FB fram tills barnet är 18 år eller tills barnet ingår äktenskap innan 18 års ålder. Vårdnaden omfattar i normalfallet även den dagliga omsorgen av barnet. En förälder som är vårdnadshavare behöver emellertid inte ta del av den dagliga omsorgen.⁶² Vårdnadsbegreppet är nämligen vidare än den faktiska vården. Av 6 kap. 11 § FB framgår att det i vårdnadsansvaret ligger en rätt men också en skyldighet att bestämma över sådant som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska dock ju äldre och mer moget barnet blir ta större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Vårdnaden inbegriper också ansvar för barnets personliga förhållanden och att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran tillgodoses. Dessutom ska vårdnadshavaren se till att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning samt hålla barnet under tillsyn och uppsikt (6 kap. 1 § FB och 6 kap. 2 § 2 st. FB).

Om barnet har två vårdnadshavare ska de enligt 6 kap. 13 § FB utöva vårdnaden tillsammans. Detta innebär att båda vårdnadshavarna har rättigheter och skyldigheter gentemot barnet och att de ska vara ense i frågor som angår barnet.⁶³

2.5 Vem eller vilka är vårdnadshavare?

För vårdnaden svarar i regel båda föräldrarna eller en av dem.⁶⁴ Detta framgår av 6 kap. 2 § 1 st. FB. Även om föräldrarna begär äktenskapsskillnad består den gemensamma vårdnaden som huvudregel (6 kap. 3 § 2 st. FB). Domstolen kan dock i sådana mål ex officio, det vill säga utan yrkande, anförtro en förälder ensam vårdnad om det är uppenbart att gemensam vårdnad är oförenlig med barnets bästa. (6 kap. 5 § 4 st. FB).

Båda föräldrarna kan också ansöka om att ensam vårdnad ska övergå till gemensam vårdnad. Under förutsättningen att gemensam vårdnad inte är uppenbart oförenlig med barnets bästa så beslutar domstolen då i enlighet med föräldrarnas begäran (6 kap. 4 § 1 st. FB). En förälder kan också enligt 6 kap. 5 § FB begära ändring i vårdnaden, antingen att den ska övergå till gemensam eller ensam. I alla nu nämnda situationer gäller att barnets bästa ska vara avgörande vid rättens bedömning av den vårdnadsform som beslutas. (6 kap. 2a § FB).

61 Wickström & Komujärvi, Familjerätten s. 84.

62 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 168-169. Situationen uppkommer oftast när föräldrarna lever åtskilda.

63 Av 6 kap. 13 § 2 st. FB framgår att en vårdnadshavare kan fatta beslut ensam om den andra vårdnadshavaren är förhindrad att delta i ett vårdnadsbeslut, och om beslutet inte utan olägenhet kan skjutas upp. Detta gäller som huvudregel inte beslut av ingripande betydelse för barnets framtid.

64 Rätten kan också anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

2.6 Ensam vårdnad

Ensam vårdnad är en mycket ovanlig vårdnadsform i Sverige. Föräldrar som skilt sig har i 95 procent av fallen fortsatt gemensam vårdnad sex månader efter separationsårets utgång. Motsvarande siffra för föräldrar som varit sambos är 85 procent.⁶⁵

Vårdnaden kan bli ensam genom att domstolen upplöser den gemensamma vårdnaden genom en dom eller genom att föräldrarna avtalar om en sådan vårdnadsform enligt 6 kap. 5 § FB och 6 kap. 6 § FB.⁶⁶ Domstolen utdömer dock mycket sällan ensam vårdnad. Rättspraxis visar att domstolen är ytterst restriktiv med att tillerkänna en förälder ensam vårdnad, i fall där en av föräldrarna vill att vårdnaden ska vara gemensam.⁶⁷ En förälder måste uppvisa stora brister som vårdnadshavare för att ensam vårdnad ska bli aktuell. Den förälder som vill tillerkännas ensam vårdnad måste därför visa att den andra föräldern är i det närmaste olämplig som vårdnadshavare eller omöjlig att samarbeta med.⁶⁸

2.7 Vem av föräldrarna ska tillerkännas ensam vårdnad?

Det första domstolen ska ta ställning till när den ska besluta vem som ska tillerkännas ensam vårdnad är hur lämpliga eller goda föräldrarna anses vara som vårdnadshavare. Är en förälder direkt olämplig som vårdnadshavare bör domstolen tillerkänna den andra föräldern vårdnaden. Detsamma gäller om ingen förälder är direkt olämplig men en av dem är mer lämplig. Detta gäller under förutsättning av att gemensam vårdnad är utesluten.⁶⁹

Ofta anses emellertid båda föräldrarna vara lika lämpliga som vårdnadshavare. I fall där gemensam vårdnad är utesluten uppkommer då frågan vem av föräldrarna som ska anförtros ensam vårdnad. I rättspraxis ges inga tydliga svar på detta. I tidigare rättspraxis från HD presumerades ofta mamman vara mer lämpad än pappan som vårdnadshavare åt små barn.⁷⁰ I doktrinen framhålls att sådana synsätt idag övergivits och att domstolen inte får låta föräldrarnas kön styra vem som ska tillerkännas ensam vårdnad.⁷¹

65 Schiratzki, Barnrättens grunder s. 90.

66 Schiratzki, Barnrättens grunder s. 90.

67 Schiratzki, Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige s. 142, 145.

68 Singer & Rejmer, Vårdnadstvister och barnets bästa. Hämtad 30 januari, 2013, från http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2003/3/Retfaerd_102_2003_3_s63_72.pdf.

69 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 57.

70 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 209-211.

71 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 65.

Domstolen utgår istället ofta från presumtioner om vad som brukar vara lämpligast för barn, och låter detta styra vem som ska utses till vårdnadshavare.⁷² Domstolen ska utgå från barnets bästa och ta hänsyn till barnets vilja, ålder och kön. Dessutom ska domstolen bedöma föräldrarna och hur de är som vårdnadshavare.⁷³

2.8 Gemensam vårdnad

Gemensam vårdnad är den vanligaste vårdnadsformen i Sverige.⁷⁴ Huvudpresumtionen är också att gemensam vårdnad anses vara bäst för barnet och att barnets behov av en god och nära kontakt med båda föräldrarna ska främjas (6 kap. 2a § FB, 6 kap. 5 § FB).⁷⁵ Som ett resultat av 1998 års vårdnadsreform kan domstolen numera förordna om gemensam vårdnad, mot en förälders vilja.⁷⁶ Detta förutsätter att båda föräldrarna inte är emot gemensam vårdnad och att det är bäst för barnet (6 kap. 5 § 2 st. FB, 6 kap. 2a § FB). I propositionen motiveras den starka betoningen av gemensam vårdnad med att det främjar ansvarstagande och engagemang hos båda föräldrarna. Vårdnadsformen får föräldrarna delaktiga, vilket i de allra flesta fall är positivt för barnet. Samtidigt framhålls att domstolen inte får besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja slentrianmässigt. Om en förälder är våldsam eller trakasserar barnet eller någon annan i familjen är det oftast bäst för barnet att den föräldern inte är delaktig i vårdnaden.⁷⁷

En tanke bakom 2006 års nya vårdnadsregler är att användningen av gemensam vårdnad ska bli något mer restriktiv. Åtstramningen är en konsekvens av att domstolen ska beakta både eventuella risker för barnet och föräldrarnas samarbetsförmåga.⁷⁸ Härnäst följer en redogörelse för dessa grunder, som alltså kan leda till att domstolen beslutar om ensam vårdnad.

72 Exempel på en sådan presumtion är att barn anses ha behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. En annan är att barn helst inte ska flyttas från den miljö de är vana. Se Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 211, 214.

73 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 56-57.

74 Schiratzki, Barnrättens grunder s. 91.

75 Se även prop. 2005:06/99 s. 114 och Schiratzki, Barnrättens grunder s. 108.

76 Prop. 2005:06/99 s. 49. Däremot får inte rätten besluta om gemensam vårdnad om båda föräldrarna motsätter sig det, vilket framgår av 6 kap. 5 § 2 st. FB.

77 Prop. 2005:06/99 s. 49-51.

78 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 70-71.

2.9 Risk att barnet far illa

Riskbedömningen är en viktig del i bedömningen av barnets bästa.⁷⁹ Enligt 6 kap. 2a § 2 st. 1 FB ska rätten fästa särskilt avseende vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp, olovliga bortföranden, kvarhållanden eller annars far illa.⁸⁰ Domstolen ska finna garantier för att barn inte far illa på nu nämnda sätt.⁸¹ När uppgifter om våld förs fram i ett mål måste alltid domstolen pröva dem. Om domstolen bedömer att det finns en risk för att barnet far illa bör detta väga tungt i den helhetsbedömning av omständigheter som ska göras. I de fall en förälder är våldsam, trakasserar eller på andra sätt kränker, är det oftast bäst för barnet att inte ha den föräldern som vårdnadshavare eftersom det är svårt för en sådan förälder att tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg.⁸² Domstolen är skyldig att begränsa sådana risker för barnet, exempelvis genom att förordna om att en tidigare gemensam vårdnad ska vara ensam.⁸³

Vidare ska domstolen vid riskbedömningen exempelvis utreda om det finns missbruksproblem, psykisk ohälsa, tidigare övergrepp eller vilken inställning föräldern har till våld. Beviskraven är lägre än i brottmål. Även om en förundersökning har lagts ned ska uppgifter om exempelvis misshandel beaktas i vårdnadsålet.⁸⁴ Risken ska bedömas som större om övergreppen har inträffat nyligen, än om de ligger längre tillbaka i tiden. Domstolen ser också allvarigare på övergrepp som skett systematiskt och över lång tid. Detsamma gäller om övergreppen har varit ett sätt att bibehålla makt och kontroll över offret. Att föräldern fått behandling eller gått i terapi för sina problem är också en omständighet som domstolen ska fästa vikt vid.⁸⁵

Misshandel kan exempelvis vara skäl för att göra ändring i vårdnaden, trots att den inte riktar sig direkt mot barnet. Så var fallet i NJA 2006 s. 26. Mamman hade fyra år tidigare dömts för dråpförsök, efter att ha överfallit pappan med kniv. Pappan var fortfarande mycket rädd för henne och ville därför inte ha någon kontakt. HD uttalade att eftersom ett samarbete var uteslutet var det inte väl förenligt med barnets bästa med en fortsatt gemensam vårdnad och därför tillerkändes pappan ensam vårdnad.

Huvudpresumtionen att de flesta barn mår bäst av att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar får alltså inte sträckas hur långt som helst. Enligt förarbetena är det i vissa fall bäst för barnet att inte ha någon kontakt med en förälder.⁸⁶ Barn ska enligt 6 kap. 7 § FB skyddas mot föräldrarnas missbruk,

79 Schiratzki, Barnrättens grunder s. 108.

80 Att redan risken för att ett barn far illa särskilt ska beaktas är ett resultat av 2006 års vårdnadsreform. Se prop. 2005:06/99 s. 42.

81 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 89.

82 Prop. 2005/06:99 s. 42, 51. Se även Schiratzki, Barnrättens grunder s. 108.

83 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 89.

84 Prop. 2005:06/99 s. 42.

85 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 176-177.

86 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 88-89.

försummelse, eller övriga brister i omsorgen av barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.⁸⁷ Att inte utsättas för våld, övergrepp eller kränkande behandling är enligt propositionen en ”absolut rätt” och motiveras med att både barnets psykiska och fysiska hälsa riskeras.⁸⁸

2.10 Samarbete

Genom 2006 års vårdnadsreform infördes en bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller ensam ska fästa särskilt avseende vid föräldrarnas samarbetsförmåga i frågor som rör barnet. Bestämmelsen återfinns i 6 kap. 5 § 2 st. FB.⁸⁹ I propositionen framgår att föräldrarna måste ha ett någorlunda konfliktfritt samarbete för att domstolen ska kunna besluta att vårdnaden ska vara gemensam. Föräldrarna måste inte alltid ha samma uppfattningar i allt som rör barnet men samarbetet ska fungera, utan att de ständigt behöver hjälp utifrån. I RH 2007:42 var föräldrarna oense om var barnet skulle gå i skolan. Detta ansågs av HovR inte utgöra skäl för att upplösa den gemensamma vårdnaden. Detta har i doktrinen förklarats med att det för att samarbetsproblemen ska bedömas som så stora att ensam vårdnad är nödvändig, krävs att ”konflikten tar sikte på en för barnets del synnerligen viktig fråga.”⁹⁰

Anledningen till den starka betoningen av ett fungerande samarbete är att barn mår dåligt av ständiga slitningar mellan föräldrarna. Om föräldrarna har så stora samarbetsproblem att de inte kan samarbeta är gemensam vårdnad utesluten.⁹¹ Så var fallet i NJA 2007 s. 382 där föräldrarna sedan barnets födelse hade haft konflikter om henne. HD konstaterade att ett fungerande samarbete förutsätter att föräldrarna kan lösa problem och frågor som uppstår kring barnet utan att de regelbundet ska behöva hjälp utifrån. I fallet hade rättsliga processer kring frågor som rörde barnet pågått sedan flickan var fyra månader gammal. De stora samarbetsproblemen gjorde att gemensam vårdnad var oförenlig med flickans bästa.

87 Har föräldrarna gemensam vårdnad ska rätten tillerkänna den andra föräldern ensam vårdnad. Har den förälder som brister i vårdnadsansvaret ensam vårdnad ska rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern. I båda fallen gäller att rätten ska överflytta vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare om det anses vara lämpligare. 6 kap. 7 § FB. Se även Wickström & Komujärvi, Familjerätten s. 89.

88 Prop. 2005/06:99 s. 42.

89 Justitiedepartementet. Nya vårdnadsregler. Hämtad 26 mars, 2013, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/63/50/e82014cd.pdf>.

90 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 117.

91 Prop. 2005/06:99 s. 114.

Samarbetsproblemen kan också anses vara så problematiska att den gemensamma vårdsnaden måste upplösas om en förälder är okontaktbar eller håller sig undan, vilket försvårar att gemensamma beslut fattas.⁹² Föräldrarnas konflikt behöver emellertid inte vara så komplicerad och allvarlig att det omöjliggör ett samarbete. Även mindre allvarliga samarbetsproblem kan enligt propositionen ”räcka” för att utesluta gemensam vårdnad. Förklaringen till detta är att det är barnets bästa som ska vara avgörande för vårdsnadens utformning.⁹³

I nästa avsnitt kommer en beskrivning av förfarandet i vårdnads mål att beskrivas.⁹⁴ Först ges en bild av domstolens utredningsskyldighet och därefter en redogörelse av bestämmelsen om interimistiska beslut.

2.11 Utredningsförfarandet

2.11.1 Rättens utredningsskyldighet

Domstolen har en omfattande utredningsskyldighet och ska enligt 6 kap. 19 § FB se till att vårdnadsfrågan blir tillbörligt utredd.⁹⁵ Domstolen ska därför ge socialnämnden tillfälle att lämna upplysningar som kan vara av betydelse för bedömningen innan beslut fattas. Om socialnämnden, i sin tur, har upplysningar som kan ha betydelse för bedömningen, har nämnden en skyldighet att lämna dessa till domstolen. (6 kap. 19 § 2 st. FB). Domstolen får därefter bedöma om underlaget är tillräckligt för att fatta beslut eller om det måste samlas in ytterligare utredning.⁹⁶ Om underlaget bedöms vara otillräckligt får domstolen ge socialnämnden eller annat organ i uppdrag att genomföra en så kallad vårdnadsutredning.⁹⁷ (6 kap. 19 § 3 st. FB). Domstolen har ett ansvar för att utredningen bedrivs skyndsamt och kan sätta ut en tidsfrist för när utredningen ska vara klar.⁹⁸ Av propositionen framgår att en rimlig handläggningstid anses vara tre till fyra månader. Denna tidsfrist kan förlängas om omständigheterna i det enskilda fallet kräver att handläggningstiden utökas för att vårdnadsutredningen ska bli tillfredsställande.⁹⁹ En vårdnadsutredning har stor betydelse för domstolen och därför ska utredaren lämna ett väl motiverat förslag till beslut i vårdnadsfrågan om det inte är olämpligt. Barnets vilja och inställning ska också klargöras och redovisas om det inte är olämpligt.¹⁰⁰ (6 kap. 19 § 4 st. FB). Därefter ska domstolen göra en egen analys av vad som är bäst för barnet.¹⁰¹

92 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 117.

93 Prop. 2005/06:99 s. 51.

94 Endast bestämmelser som ligger inom ramen för vad uppsatsen syftar till att undersöka kommer att behandlas. För en mer utförlig beskrivning av förfarandet hänvisas till Sjösten, Vårdnad boende och umgänge kap. 11 s. 160-188.

95 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 166.

96 Saldeen Barn- och föräldrarätt s. 191.

97 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 168.

98 Walin & Vängby, Föräldrabalken (Zeteo), kommentaren till 6 kap. 19 § FB.

99 Prop. 2005/06:99 s. 58-59.

100 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 168, 171.

101 Prop. 2005/06:99 s. 59-60.

2.11.2 Interimistiskt beslut

I 6 kap. 20 § 1 st. FB regleras interimistiska beslut. Rätten kan i vårdnadsärenden fatta ett tillfälligt beslut som gäller fram tills dess att frågan slutgiltigt avgjorts genom en lagakraftvunnen dom eller beslut eller tills föräldrarna träffat ett avtal som godkänts av socialnämnden.¹⁰² Tanken med interimistiska beslut är att de ska fattas för att förhindra att barnet råkar illa ut och för att tillgodose barnets bästa. I propositionen ges exempel på när det kan vara på sin plats att besluta interimistiskt. Det kan vara lämpligt vid misstankar om våld, övergrepp eller andra risker som domstolen inte kan bortse ifrån, samt när barnet riskerar att olovligen föras bort.¹⁰³ Ett interimistiskt beslut kan när som helst ändras av domstolen men det kan också upphöra genom föräldrarnas gemensamma avtal, om det godkänts av socialnämnden.¹⁰⁴

Av lagtexten framgår att interimistiska beslut kan fattas ”om det behövs”. Formuleringen infördes i samband med 2006 års vårdnadsreform för att begränsa användandet av beslutsformen.¹⁰⁵ I propositionen har framhållits att det går att ifrågasätta hur förenligt ett interimistiskt beslutet är med barnets bästa. Å ena sidan måste ett interimistiskt beslut fattas snabbt exempelvis för att förhindra att barnet far illa. Å andra sidan innebär skyndsamhetskravet att det underlag som ligger till grund för beslutet inte alltid är så utförligt som vore önskvärt.¹⁰⁶ Av propositionen framgår att materialet i regel består av ett eventuellt yttrande från den andra föräldern samt eventuellt upplysningar från socialnämnden, så kallade snabbupplysningar. Domstolen kan inhämta sådana snabbupplysningar men är inte skyldig att göra det. (6 kap. 20 § 2 st. FB). Domstolen har oftast inte tillgång till något annat beslutsunderlag, då rätten inte har möjlighet att hålla vittnesförhör.¹⁰⁷ Även om ett interimistiskt beslut ofta fattas utifrån bristfälliga utredningar har de inte sällan en styrande inverkan på domstolens slutgiltiga avgörande av vårdnadsfrågan. Anledningen till detta är att domstolen i enlighet med kontinuitetsprincipen är försiktig med att ändra på en situation som har fungerat och exempelvis inte flyttar ett barn från den invanda miljön i onödan.¹⁰⁸

2.12 Rättsfallsstudie. Beslut om ensam eller gemensam vårdnad

I de 14 rättsfall som följer hade domstolarna att ta ställning till om vårdnaden skulle tillerkännas en förälder ensam, eller om den skulle vara gemensam. Domarna avgjordes i tre tingsrätter, Göteborgs, Sundsvalls och Eksjö under 2012. Avsnittet inleds med en redogörelse för de fall där mamman tillerkändes ensam vårdnad. Sedan följer de fall där pappan anförtröddes ensam vårdnad. Därefter görs en

102 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 194

103 Prop. 2005/06:99 s. 65-66.

104 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 181.

105 Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 194.

106 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 179.

107 Prop. 2005:06/99 s. 65.

108 Prop. 2005:06/99 s. 65-66. Se även Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 178-179.

redogörelse för fall där domstolen beslutade om gemensam vårdnad. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning av rättsfallen och en genomgång av uppsatsens fortsatta disposition. Därefter följer en redogörelse det genusrättsvetenskapliga perspektivet som fungerar som utgångspunkt för analysen.

2.12.1 Mamman tillerkändes ensam vårdnad

I de sex fall som följer tillerkändes mamman ensam vårdnad, då det ansågs vara mest förenligt med barnets eller barnens bästa. I de fem första fallen hade mamman redan sedan tidigare ensam vårdnad, genom ett interimistiskt vårdnadsbeslut. I samtliga fall bedömdes det vara bäst för barnet eller barnen att mamman fortsatte att vara ensam vårdnadshavare.

2.12.1.1 Mål nr T 7588-11

I fallet hade mamman tillerkänts vårdnaden interimistiskt i augusti 2011 och hon yrkade nu ensam vårdnad om de två barnen. Pappan yrkade att vårdnaden skulle vara fortsatt gemensam.

TR inledde med att bedöma *risken för övergrepp*. Både mamman och pappan anförde att den andra föräldern hade misshandlat barnen och mamman hävdade också att hon blivit utsatt för misshandel av barnens pappa. Polisanmälningarna de gjort mot varandra hade emellertid lagts ner och domstolen hade inte funnit något om tydde på att barnen for illa hos någon förälder. Båda föräldrarna ansågs var engagerade i sina barn och vilja deras bästa. Någon anledning att förordna om ensam vårdnad på grund av risk för våld fanns därmed inte.

Därefter bedömdes *samarbetsmöjligheterna*. Kommunikationen mellan föräldrarna gick ofta genom ombud och de hade i det närmaste ingen kontakt. TR ansåg att mamman hade försökt att hålla barnens pappa underrättad men att han inte litade på att han fick all information. Misstroendet bedömdes som stort och det fanns enligt domstolen inget som tydde på att den djupa konflikten skulle bli bättre. TR ansåg därför att mamman skulle ha fortsatt ensam vårdnad, eftersom barnen mått bättre sedan hon anförtroddes vårdnaden interimistiskt.

2.12.1.2 Mål nr T 13851–10

Mamman hade i detta fall yrkat ensam vårdnad vilket hon också haft sedan ett interimistiskt vårdnadsbeslut meddelats den 23 mars 2011. Pappan bestred mammans yrkande och yrkade att vårdnaden skulle vara gemensam. Domstolen konstaterade att föräldrarna hade helt olika beskrivningar av vad som hade hänt och hur dottern hade påverkats. Mamman anförde exempelvis att hon blivit misshandlad av pappan och att han var olämplig som vårdnadshavare eftersom han inte kunde ta hand om barnet. Pappan anförde å sin sida att han blivit beskylld för hemska saker som det saknades bevis för. Domstolen gick på pappans linje och ansåg att det inte framkommit något som tydde på att pappan skulle vara *olämplig som förälder*.

Därefter bedömdes om *samarbetsproblemen* var så allvarliga att gemensam vårdnad var utesluten. TR ansåg att konflikten var så djup att föräldrarna inte bedömdes kunna samarbeta, och att situationen antagligen inte skulle förbättras. Pappan ansågs inte heller förstå barnets behov. Med hänsyn till barnets bästa ansågs det vara bäst att mamman tillerkändes fortsatt ensam vårdnad.

2.12.1.3 Mål nr 2025-11

I fallet yrkade mamman ensam vårdnad om de två döttrarna. Pappan bestred vårdnadsyrkandet. Mamman hade den 14 september 2011 tillerkänts ensam vårdnad interimistiskt.

TR beaktade att det huvudsakligen varit mamman som hade tagit hand om döttrarna under deras uppväxt och att pappan hade försörjt familjen. Mamman hade också svarat för döttrarnas omsorg efter separationen.

Vidare konstaterade domstolen att det inte fanns något *samarbete* mellan föräldrarna. Mamman anförde exempelvis att de inte ens hälsade på varandra.

Mamman hade uttryckt en rädsla för att pappan skulle återvända till sitt hemland och ta barnen med sig. Pappan hade själv uppgett att han inte hade bestämt sig för om han skulle återvända, men att han i så fall inte skulle ta döttrarna med sig. Domstolen ansåg att mammans farhågor kring *risken för bortförande* av döttrarna var värda att ta på allvar. Efter en samlad bedömning konstaterade domstolen att det var mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden inte tilldelades föräldrarna gemensamt. Istället anförtroddes mamman den ensam.

2.12.1.4 Mål nr T 19-10

I målet hade mamman sedan den 19 maj 2010 haft interimistisk vårdnad om sonen. Både mamman och pappan yrkade från början ensam vårdnad men pappan ändrade sig och yrkade istället att vårdnaden skulle vara gemensam.

Båda parter hade uttryckt att det inte fanns något samarbete mellan dem. Pappan anförde att han ville samarbeta med barnets mamma men att hon inte varit intresserad av det och inte heller velat ha någon kontakt med honom. Mamman menade också att samarbetet var obefintligt men att det inte fanns några

förutsättningar för ett fungerande samarbete och att det inte lönade sig att försöka mer.

TR delade parternas uppfattning att *samarbetet* kring barnet inte fungerade. Enligt domstolen skulle gemensam vårdnad innebära så stora problem att sonen skulle komma att missgynnas och därför var vårdnadsformen utesluten.

Domstolen fäste också vikt vid barnets *vilja*. Den 13-åriga sonen hade redan tidigt i utredningen uttryckt att han ville att mamman skulle bestämma över honom. Mammans vårdnadsyrkande bifölls och hon anförtröddes ensam vårdnad.

2.12.1.5 Mål nr T 2865-11

Både mamman och pappan yrkade ensam vårdnad om parets två barn. Mamman hade tillerkänts vårdnaden ensam i ett interimistiskt beslut den 31 januari 2012. Båda föräldrarna hade under processen ändrat sin inställning och pappan hade under huvudförhandlingen uttalat att han inte längre ville ha vårdnaden. Domstolen betraktade detta som ett uttryck för föräldrarnas djupa konflikt och prövade därför hans ursprungliga yrkande, även om hans nya inställning också beaktades.

Eftersom båda föräldrarna motsatte sig gemensam vårdnad hade domstolen enbart att bedöma vem av föräldrarna som skulle få vårdnaden ensam. TR konstaterade inledningsvis att konflikten ansågs vara så djup att den påverkade barnen.

Både mamman och pappan hade gjort gällande att den andra föräldern uppvisade *brister i omhändertagandet* av barnen. Mamman menade att barnens pappa försökte att kontrollera henne genom barnen. Detta gick ut över barnen, då de hamnade i lojalitetskonflikter och kände skuld. Pappan skulle också enligt henne ägna sig åt alkohol och spel i stor omfattning. Pappan anförde att mamman ofta åkte till sitt hemland och då lämnade barnen ensamma hemma. Han ansåg att barnen ofta mådde dåligt när de varit hos mamman och att de varken ätit eller duschat. Dessa brister fann domstolens utredning inget stöd för och föräldrarna ansågs vara lika lämpliga som vårdnadshavare.

Domstolen tog även i detta fall hänsyn till *barnens vilja*. Den 15-åriga sonen hade sagt att han ville bo hos mamman. På grund av pojkens ålder ansåg domstolen att hans vilja skulle väga tungt. Den 11-åriga dottern hade uttryckt att hon ville att det skulle vara rättvist mellan föräldrarna. Domstolen ansåg därför att det var svårt att veta vad hon egentligen ville. Vid en sammantagen bedömning av barnens viljor och övriga förhållanden konstaterade domstolen att det bästa var att de förhållanden som hade förelegat i ungefär 10 månader skulle bestå. Eftersom mammans interimistiska vårdnad hade fungerat bra fick hon därför fortsatt ensam vårdnad.

2.12.1.6 Mål nr T 5938-11

I fallet hade föräldrarna gemensam vårdnad om dottern men båda yrkade nu ensam vårdnad. Domstolen inledde med att bedöma huruvida föräldrarna kunde anses vara *lämpliga som vårdnadshavare*. Mamman hade tidigare vårdats för depression och också försökt att begå självmord. Detta menade TR inte gjorde henne till en olämplig vårdnadshavare. Mamman hade uppgett att anledningen till hennes

psykiska problem var att hon blivit förtryckt och misshandlad av dotterns pappa. Pappan till dottern hade också dömts för misshandel av mamman den 13 november 2012. Enligt TR gick det inte att bortse från mammans uppgifter och att han dömts för misshandel av henne kunde göra att det fanns skäl att ifrågasätta honom som vårdnadshavare. Domen hade emellertid inte vunnit laga kraft och då han inte betett sig illa mot barnet kom domstolen fram till att han inte kunde betraktas som en olämplig vårdnadshavare. Sammanfattningsvis kom domstolen fram till att båda föräldrarna ansågs kunna ta väl hand om barnet och att de också var lämpliga vårdnadshavare.

Därefter bedömdes föräldrarnas *samarbetsförmåga*. Samarbetet fungerade inte mellan parterna och kommunikationen var minimal, vilket enligt domstolen gick ut över barnet. Det framkom inget som tydde på att samarbetet skulle förbättras och därför ansåg domstolen att den gemensamma vårdnaden skulle upplösas. Vem av föräldrarna som skulle tillerkännas vårdnaden, hängde samman med frågan om hos vem barnet skulle bo. Dottern hade sedan föräldrarnas separation bott växelvist mellan dem. TR konstaterade att boendefrågan talade till pappans fördel. Samtidigt ansågs mamman vara mer benägen att främja en nära och god relation till den andra föräldern. Pappan uppvisade å sin sida en bristande lyhördhet. Om han skulle anförtros vårdnaden fanns en risk att barnets och mammans möjligheter till kontakt skulle minska, eftersom han tidigare velat bestämma över barnet även när hon varit hos mamman. Vid en sammantagen bedömning ansågs mammans främjande av kontakt mellan pappan och barnet väga tyngre än pappans boendefördel och mamman tillerkändes därför ensam vårdnad om barnet.

2.12.2 Pappan tillerkändes ensam vårdnad

I de två fall som följer tillerkändes pappan ensam vårdnad, då det ansågs vara mest förenligt med barnets eller barnens bästa. I båda fallen var pappan sedan tidigare ensam vårdnadshavare, genom ett interimistiskt vårdnadsbeslut.

2.12.2.1 Mål nr T 3606-10

Pappan yrkade fortsatt ensam vårdnad om den nioåriga sonen. Mamman bestred yrkandet och yrkade för egen del att vårdnaden skulle vara ensam.

Domstolen inledde med frågan om vårdnaden skulle vara gemensam eller ensam. Domstolen ansåg att det fanns en stark misstro mellan parterna och att de hade svårt att kommunicera med varandra. Konflikten bedömdes som så djup att det var svårt att tro att de skulle kunna *samarbeta* och ta ett gemensamt ansvar för sonen. Därför ansågs det vara bäst för barnet att vårdnaden tillerkändes en av föräldrarna ensam.

Domstolen behandlade därefter fråga om föräldrarnas *lämplighet*. Både mamman och pappan hade uppgett att den andra föräldern var olämplig som vårdnadshavare. Pappan anförde exempelvis att mamman hade lämnat felaktiga uppgifter till skolan och att hennes nuvarande sambo slagit sonen i mammans närvaro. Mamman uppgav som exempel på att pappan var olämplig som vårdnadshavare att han inte varit delaktig i sonens liv under åtta år och förhindrat honom att ha kontakt med sin släkt. Enligt domstolen hade inget framkommit som tydde på att varken mamman eller pappan var olämplig. Däremot riktades anmärkningar mot dem båda. Domstolen

delade pappans åsikt om att mammans kontakter med skolan inte hade fungerat. Domstolen ansåg också att hon inte hade gjort något för att lindra sonens nervositet inför hennes sambo. TR var också mycket kritisk till att pappan hade tagit med sonen till Thailand i två månader utan att förvarna mamman. Detta skulle kunna vara tillräckligt för att utesluta honom som vårdnadshavare.

Vid en samlad bedömning ansågs det ändå vara bäst att pappan tillerkändes ensam vårdnad. Som tunga skäl till detta framhölls *sonens vilja* att bo hos pappan och att hans skolsituation förbättrats sedan han flyttat till honom.

2.12.2.2 Mål nr T 2073-11

Även i detta fall hade pappan ensam vårdnad om de två barnen efter ett tidigare interimistiskt vårdnadsbeslut. Mamman yrkade att vårdnaden skulle vara gemensam. Pappan bestred yrkandet och ansåg att vårdnaden även i fortsättningen skulle vara ensam.

TR konstaterade att båda parterna var mycket *lämpliga som vårdnadshavare*. Mellan parterna fanns dock en *betydande konflikt* och ett misstroende, huvudsakligen från mammans sida. Under sommaren 2011 hade konflikter uppstått angående umgänget med barnen och vid ett tillfälle hade polis fått tillkallas. Detta kom enligt domstolen att drabba barnen, främst sonen. Sonen hade exempelvis inte gått i skolan under tre månader på hösten och mamman hade med vite förelagts att lämna ut honom till pappan. Den djupa konflikt som rådde mellan parterna gjorde att gemensam vårdnad var utesluten. TR ansåg att mamman var helt ansvarig för den situation sonen befunnit sig i under hösten och att hon också varit orsak till att syskonen hade separerats. Dessutom ansågs pappan ha gjort större ansträngningar än mamman för att lösa situationen på ett så bra sätt som möjligt för sonen. Därför tillerkändes pappan vårdnaden om barnen ensam.

2.12.3 Gemensam vårdnad

I de sex fall som nu kommer att presenteras beslutade domstolen att vårdnaden skulle vara gemensam, då det ansågs vara mest förenligt med barnets eller barnens bästa.

2.12.3.1 Mål nr T 7801-10

I målet yrkade mamman att den gemensamma vårdnaden skulle upplösas och att hon skulle tillerkännas ensam vårdnad om dottern. Pappan bestred vårdnadsyrkandet då han ville att den gemensamma vårdnaden skulle bestå.

Domstolen bedömde först hur *samarbetet* fungerade mellan parterna och vilka konsekvenser mammans rädsla för barnets pappa kunde få för detta. Mamman hade uppgett att hon var så rädd för honom att hon inte vågade träffa honom. Anledningen till detta var att han under deras förhållande varit mycket aggressiv och att det inte gick att resonera med honom. Hon hade dessutom blivit utsatt för misshandel av honom och han hade både spel- och drogmissbruk. Pappan hade å sin sida uppgett att han hade tagit tag i sitt liv och gått i terapi för sitt missbruk. Han hade bortsett från ett återfall varit drogfri sedan 2009. Han sade sig vara mån om

att dottern inte skulle få samma barndom som han själv haft och visste hur viktigt det var med trygghet. TR konstaterade att det av utredningen inte framkommit något som tydde på att mammans rädsla för pappan kunde anses vara befogad. Enligt domstolen hade pappan förstått att ett hotfullt beteende mot mamman skulle kunna påverka hans chanser att ha kontakt med dottern. TR konstaterade därför att mammans rädsla mot barnets pappa inte kunde få styra utformningen av vårdnaden eftersom detta inte skulle vara förenligt med barnets bästa.

Domstolen ansåg inte heller att den gemensamma vårdnaden hade varit problematisk ur ett rent formellt perspektiv. Mamman hade inte kunnat visa att pappan hade försvårat vid myndighetskontakter eller att det hade varit svårt att få nödvändiga underskrifter. Något stöd hade inte heller funnits för att pappan hade försvårat mammans omhändertagande av barnet. Den gemensamma vårdnaden bestod därför.

2.12.3.2 Mål nr T 685-11

Parterna hade i detta fall gemensam vårdnad om sonen. TR meddelade i ett interimistiskt beslut den 19 april 2011 att vårdnaden alltjämt skulle vara gemensam. Pappan yrkade därefter ensam vårdnad. Mamman bestred yrkandet och yrkade för egen del att vårdnaden skulle vara fortsatt gemensam.

TR inledde med att ta ställning till om vårdnaden skulle vara gemensam eller ensam. Pappan hade som grund för sitt yrkande om ensam vårdnad anfört att barnets mamma hade ett alkoholmissbruk. Hon hade enligt honom varit kraftigt berusad vid vissa tillfällen när hon hade hand om sonen. Hon hade också försökt att ta sitt liv och under en period vårdats på sjukhus. Enligt mamman hade situationen förbättrats och hon hade fått behandling och terapi för sina besvär. Hon anförde att hon inte hade problem med varken tabletter eller alkohol och att hon bara drack i måttliga mängder. TR ansåg att utredningen bekräftade att mammans situation hade förbättrats och att hon nu mådde bättre. Föräldrarna bedömdes dessutom ha ett mycket väl *fungerande samarbete* kring sonen. Domstolen fann därför inga skäl till att upplösa vårdnaden och den skulle därför även fortsättningsvis vara gemensam.

Två nämndemän var dock skiljaktiga. De menade att mamman förvisso mådde bättre men att hennes situation inte var stabil. Eftersom hon fortfarande drack alkohol fanns det enligt dem en risk för återfall. Med tanke på osäkerheten kring hennes psykiska hälsa och nykterhet ansåg de att det vore bäst för barnet att pappan tillerkändes ensam vårdnad.

2.12.3.3 Mål nr T 9216-10

I detta fall yrkade mamman ensam vårdnad om de två barnen. Pappan bestred och yrkade att vårdnaden skulle vara gemensam.

TR konstaterade inledningsvis att det inte framkommit något som tydde på att pappan skulle försvårat den gemensamma vårdnaden. Om mamman fick ensam vårdnad skulle det däremot finnas en risk att pappan skulle stängas ute ur barnens liv och inte få information om dem.

Därefter prövade domstolen mammans uttalande om att pappan skulle vara *olämplig som vårdnadshavare*. Mamman hade som grund för detta anført att hon inte litade på att han kunde ta hand om barnen och att hon inte kände något förtroende för honom. Hon upplevde att barnen gick tillbaka i utvecklingen när de varit tillsammans pappan och att de blev aggressiva. En av sönerna hade dessutom berättat för henne att pappan slagit honom. Pappan menade å sin sida att han och barnen hade en bra relation. Under deras förhållande hade han förvisso arbetat och hon hade haft huvudansvaret för barnen, men han hade hjälpt till så mycket han orkade. Han var inte olämplig på något sätt och ville vara delaktig i sina barns liv. TR ansåg att de uppgifter mamman åberopat och den utredning som framkommit i målet inte var skäl nog att anse att pappan skulle vara olämplig som vårdnadshavare.

Mamman hade också anført att det mellan parterna fanns djupa motsättningar och svåra *samarbetsproblem*, vilket lett till att det hade varit svårt för henne att få nödvändiga underskrifter. Frågan var därför om detta skulle utesluta gemensam vårdnad. Pappans inställning var att samarbetet numera fungerade bättre. Han menade också att det var viktigt att de kunde samarbeta för barnens skull. TR delade mammans uppfattning att samarbetet fungerade dåligt. Domstolen ansåg vidare att det främst var mamman som varit orsak till att samarbetet fungerat dåligt eftersom hon inte ville ha något med barnens pappa att göra. Det hon anført som skäl till att inte vilja samarbeta med pappan fann inte domstolen vara tillräckligt för att förordna om ensam vårdnad med *samarbetsproblem* som grund. En samlad bedömning resulterade därmed i att vårdnaden skulle vara fortsatt gemensam.

2.12.3.4 Mål nr T 73-11

Mamman yrkade ensam vårdnad om sonen, vilket pappan bestred.

TR inledde med att bedöma om pappan kunde anses vara *olämplig som vårdnadshavare* på grund av pågående missbruk. Pappan hade tidigare dömts för ringa narkotikabrott och erkänt att han använt hasch vid ett antal tillfällen. Domstolen ansåg inte att det framkommit något som tydde på att han hade eller hade haft något missbruk. Därför ansågs han i det avseendet inte vara olämplig som vårdnadshavare.

Därefter prövade domstolen om pappan hade underlåtit att ta sitt vårdnadsansvar och på den grunden var olämplig som vårdnadshavare. TR ansåg att det inte hade visats att pappan inte tog ansvar för pojken och att det inte är ovanligt att en förälder är mer aktiv och drivande. TR hade inte funnit något som tydde på att varken mamman eller pappan brast i ansvarstagande och inte heller något som tydde på att sonen for psykiskt eller fysiskt illa hos någon av dem. TR fann därför att båda föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare.

Avslutningsvis behandlas frågan om *samarbetsproblemen* skulle anses vara av sådan grad att gemensam vårdnad var utesluten. Mamman hade anført att hon och barnets pappa inte kunde samarbeta. Pappan var av uppfattningen att samarbetet alltid fungerat bra, att de hade en god kontakt och att de träffat överenskommelser. Domstolen delade pappans uppfattning. Att mamman tyckte att en gemensam vårdnadsform var opraktisk ansågs inte utgöra skäl för ett upphävande. Vid en

samlad bedömning ansågs det vara bäst att vårdnaden även fortsättningsvis var gemensam, då det saknades skäl att förordna om ensam vårdnad.

2.12.3.5 Mål nr T 1015-11

Pappan yrkade i fallet ensam vårdnad om dottern. Mamman bestred pappans yrkande och yrkade för egen del ensam vårdnad om domstolen skulle bedöma att det saknades förutsättningar för gemensam vårdnad.

Som huvudskäl för att vårdnaden skulle tillerkännas pappan anförde han att han var orolig för mammans alkoholproblem. Han anförde vidare att hon led av psykisk ohälsa. Han ansåg också att mammans nuvarande pojkväns alkoholkonsumtion skulle kunna innebära en risk för att hon skulle återfalla i missbruk. Mamman anförde å sin sida att hon tidigare hade överkonsumerat alkohol och vid ett tillfälle kört bil berusad. Hon hade nu vidtagit åtgärder, och bland annat använt antabus.

TR bedömde att båda föräldrarna hade god omsorgsförmåga och att de var måna om dotterns bästa. Domstolen ansåg också att de kunde samarbeta i frågor som rörde dottern. Därmed konstaterade domstolen att det saknades anledning att upplösa den gemensamma vårdnaden.

2.12.3.6 Mål nr T 3804-11

Mamman yrkade ensam vårdnad om de två barnen. Pappan bestred yrkandet då hans inställning var att vårdnaden skulle vara fortsatt gemensam.

Domstolen började med frågan om det fanns någon *risk att barnen far illa*. Mamman hade exempelvis anført att pappan fått erektion när han kramat en av döttrarna. Hon hade också polisanmält honom för våldtäkt och barnpornografibrott. Pappan anförde att anklagelserna var falska och påminde om att förundersökningarna hade lagts ner. TR ansåg att det utifrån den utredning som gjorts inte framkommit något som tydde på att barnen hade utsatts för övergrepp av pappan och att de inte heller visade tecken på att ha utsatts för våld eller förtryck. Det fanns därför ingen anledning att tro att barnen blivit utsatta av pappan och inte heller att de riskerade att bli det i framtiden.

TR ansåg vidare att det var oklart om mamman hade blivit utsatt för de övergrepp hon uppgett men konstaterade att barnen hade hållits utanför föräldrarnas konflikt. Därför fanns inte heller någon anledning att begränsa kontakten på grund av att mamman farit illa.

Detta ledde in domstolen på föräldrarnas *förmåga att samarbeta*. Mamman hade anført exempel på när föräldrarnas samarbete inte fungerat, exempelvis i samband med val av skola, när det gällde barnens fritidsaktiviteter och deras passinnehav. TR menade att pappan hade haft legitima skäl för sitt handlande. Att föräldrarna hade olika uppfattningar, ansågs inte heller vara tillräckligt för att förordna om ensam vårdnad. Dessutom hade mamman enligt TR varit dålig på att hålla pappan underrättad om förhållanden som rörde barnen. Om hon skulle få ensam vårdnad var risken därför stor att han skulle isoleras än mer från barnen. Vid en

sammantagen bedömning ansågs det därför vara bäst för barnen att den gemensamma vårdnaden bestod.

2.12.4 Kort sammanfattning och fortsatt disposition

I de 14 tingsrättsdomar som studerats tillerkändes mamman ensam vårdnad i sex fall. I lika många fall beslutade domstolen att vårdnaden skulle vara gemensam. I två av domarna ansåg domstolen att pappan skulle tillerkännas vårdnaden ensam. Att fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad är ingen nyhet. I doktrinen råder en enighet om att så är fallet och bilden stöds också av statistik från SCB.¹⁰⁹ I det fjärde kapitlet kommer möjliga förklaringar till varför det är vanligare att mamman tillerkänns ensam vårdnad att diskuteras. Dessutom kommer nu nämnda rättsfall att analyseras. Analysen kommer att avslutas med ett avsnitt om hur uttag av föräldraledighet påverkar möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad. Innan analysen presenteras den teoretiska utgångspunkten i nästa kapitel.

109 SCB. 50 000 barn är med om en separation varje år. Hämtad 30 januari, 2013, från http://www.scb.se/Pages/Article____346503.aspx.

3 GENUSRÄTTSVETENSKAPLIGT PERSPEKTIV

Den teoretiska utgångspunkten för analysen är genusrättsvetenskaplig. Detta är ett tvärvetenskapligt och gränsöverskridande perspektiv som ofta hämtar teorier från andra vetenskapliga ämnen. Genusrättsvetenskapen möjliggör en kritik av rätten utifrån ett genusvetenskapligt förhållningssätt och problematiserar sambandet mellan kön och rätt.¹¹⁰

Det genusrättsvetenskapliga perspektivet är ett perspektiv inom kritisk rättsvetenskap. Gemensamt för den kritiska rättsvetenskapen är att inget tas för givet. Rätten och samhället betraktas inte som något statiskt och förutbestämt. Istället anses rätten vara i ständig förändring. Därför måste både rätten och samhället problematiseras och analyseras. Genom att reflektera och ifrågasätta det givna kan forskningen leda fram till ny kunskap.

Det genusrättsvetenskapliga perspektivet lägger också till något som andra kritiska perspektiv saknar, nämligen ett könsperspektiv. Kön anses inte bara ha betydelse för samhället i stort, utan också för hur rätten är utformad och för våra föreställningar och kunskap om den.¹¹¹ Liksom inom feminismen synliggörs att kvinnor är strukturellt underordnade män på samhällsnivå.¹¹² En av genusrättsvetenskapens huvuduppgifter är därför att kritiskt granska rättsliga och politiska beslut för att åstadkomma en förändring. En del i detta är att undersöka och synliggöra vilka värden som ligger till grund för den rättsliga regleringen men också vilka värderingar den rättsliga regleringen för vidare.

Det finns bland många en föreställning om att rätten är objektiv och inte påverkas av värderingar, förförståelse eller känslor. Det genusrättsvetenskapliga perspektivet kritiserar ett sådant synsätt, eftersom alla människor har en förförståelse och alltid utgår från något perspektiv. Rätten kan inte vara, och är inte objektiv.¹¹³ Istället skapas och reproduceras föreställningar om kön och könsrelationer ständigt, också i en rättslig kontext. Rätten och människan alltid är normskapande¹¹⁴ och den rättsliga regleringen kan aldrig frigöras från samhälleliga värderingar.¹¹⁵

110 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 11-12.

111 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 91-101, 105.

112 Ett förtydligande kan här behöva göras. Naturligtvis är inte **alla** män överordnade **alla** kvinnor. Det finns många kvinnor som har en betydligt högre position, samt mer makt och inflytande än män. Feminismens utgångspunkt är att män som grupp är överordnad kvinnor som grupp. Detta medför att kvinnor är underordnade män på en samhällelig nivå men att det på en individnivå kan förekomma avvikelser. (Min anmärkning).

113 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 105-109.

114 Svensson, Genusforskning inom juridiken s. 12. Hämtad 26 mars, 2013, från <http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800085445/isbn91-88874-76-1.pdf>.

115 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 113-114.

3.1 Fortsatt disposition

Nästa kapitel ägnas åt analys. Kapitlet inleds med en diskussion om barnets kön, dels utifrån doktrinen, dels utifrån den genomförda rättsfallsstudien. Därefter analyseras föräldrarnas könstillhörighet och dess eventuella betydelse för att tillerkännas ensam vårdnad, utifrån doktrin och rättsfallsstudie. Jag kommer efter detta att argumentera för behovet av en utökad genusrättsvetenskaplig analys. Därefter analyseras möjliga förklaringar till varför fler kvinnor än män tillerkänns ensam vårdnad. Avslutningsvis behandlas sambandet mellan uttag av föräldraledighet och möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad.

4 ANALYS

4.1 Barnets bästa ska vara avgörande men barnets kön kan också beaktas

När domstolen ska fatta beslut i vårdnadsfrågan råder i doktrinen en enighet om att barnets bästa ska vara avgörande utifrån de individuella omständigheterna. Enligt Sjösten är också barnets kön en av de aspekter som ska beaktas vid bestämmandet av vad som ska anses vara bäst för barnet.¹¹⁶ Ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv kan relevansen av barnets kön ifrågasättas. Att exempelvis låta barnets vilja och ålder påverka domstolens bedömning framstår för mig som helt rimligt, eftersom även barn har rätt till inflytande över sin situation. Däremot förstår jag inte vilken betydelse det har för fastställande av barnets bästa om det handlar om en pojke eller flicka och någon förklaring till detta lämnas inte heller.

I den genomförda rättsfallsstudien diskuteras inte barnets könstillhörighet i samband med vårdnadsfrågan, på annat sätt än att domstolen skriver om det rör sig om en flicka eller pojke. Domstolarna nöjer sig med att mer eller mindre utförligt konstatera att barnets bästa ska vara avgörande. Jag menar att detta är positivt. Det viktigaste torde väl vara att den förälder som är mest lämplig utses till vårdnadshavare, både för en flicka och pojke.

4.2 Föräldrarnas könstillhörighet får inte styra domstolens beslut

Domstolen får inte ta hänsyn till föräldrarnas könstillhörighet när den ska avgöra vem som ska tillerkännas vårdnaden ensam¹¹⁷ eftersom det endast är deras

116 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 56.

117 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 56-57.

lämplighet som föräldrar som ska bedömas.¹¹⁸ Som Sjösten framhållit ges inte mammor något ”legalt företräde som vårdnadshavare”¹¹⁹ eftersom föräldrabalkens regler är könsneutrala. Som stöd för detta hänvisas ofta till NJA 1989 s. 335.¹²⁰ I fallet konstaterade HD att barn har lika stort behov av båda sina föräldrar och att en mamma inte per automatik är mer lämpad som vårdnadshavare för en dotter. Tidigare var det emellertid vanligt att domstolen fattade olika beslut, beroende på om det rörde sig om en mamma eller pappa. HD presumerade i sin tidigare praxis att mammor var mer lämpade som vårdnadshavare åt små barn, speciellt åt flickor. En liknande presumtion fanns för pappor, då de ansågs vara lämpligare som vårdnadshavare för äldre pojkar.¹²¹

I de rättsfall som ingår i rättsfallsstudien finns inget som tyder på att domstolarna låter föräldrarnas könstillhörighet vara direkt styrande för hur vårdnaden ska utformas. Det går inte att se någon tendens till att domstolarna är mer benägna att tillerkänna mamman ensam vårdnad åt små barn, i synnerhet flickor, och pappan ensam vårdnad åt äldre pojkar. I båda fallen där pappan anförtroddes vårdnaden var sönerna förvisso tio respektive fjorton år gamla.¹²² Det finns dock exempel på att sönerna varit ännu äldre men där mamman ändå tillerkänts vårdnaden.¹²³ Domstolen för inte i något fall ett resonemang om huruvida de små barnen skulle vara i större behov av sin mamma än sin pappa. I samtliga fall där barnen var tre år gamla beslutade domstolen att vårdnaden skulle vara gemensam.¹²⁴ Det är enligt min mening positivt att HD:s tidigare presumtioner verkar ha övergetts. Jag delar Schiratzkis syn om att föräldrarnas agerande och inte deras kön ska ligga till grund för domstolens beslut.

4.3 Behovet av en fördjupad genusrättsvetenskaplig analys av könstillhörighetens betydelse för vårdnadsfrågan

Min uppfattning är att analysen behöver fördjupas och att det inte går att stanna vid att konstatera att det i rättskällorna råder en enighet om att det är föräldrarnas lämplighet som ska ligga till grund för rättens beslut och inte deras kön.¹²⁵ Jag menar att det inte går att utesluta att kön och genus faktiskt har betydelse för hur vårdnaden utformas. Ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv framstår det till och med som troligt. Eftersom rättssystemet inte är ett isolerat system går det inte att frigöra rätten från samhälleliga värderingar, antaganden och föreställningar.¹²⁶ Som

118 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 65.

119 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge citat s. 57.

120 Sjösten, Vårdnad boende och umgänge s. 57.

121 Rejmer, Vårdnadstvister s. 123.

122 T 3606-10 och T 2073-11. I det sistnämnda fallet fanns också en elvaårig dotter.

123 I T 19-10 var sonen 13 år och i T 2865-11 var sonen 15 år. I det sistnämnda fallet fanns också en elvaårig dotter.

124 T 9216-10, T 3804-11 samt T 7801-10.

125 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 65

126 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s.114.

framhållits i genusvetenskaplig forskning kan tillämpningen bli könad även om lagstiftningen är könsneutral.¹²⁷

Jag delar Schiratzkis uppfattning om att rättsvetenskapliga analyser av sambandet mellan kön, genus och vårdnad är ovanliga i rättskällorna.¹²⁸ En anledning till frånvaron av genusrättsvetenskapliga perspektiv kan vara att det finns en övertro på att rätten är objektiv och därmed tas för given.¹²⁹ I den juridiska doktrinen fastslås ofta att det är vanligare att mammor anförtros ensam vårdnad men något ytterligare problematiserande av orsakerna bakom detta görs i regel inte. I nästa avsnitt avser jag att analysera vad som kan ligga till grund för rättens beslut.

4.4 Vilka möjliga förklaringar kan ges till att fler mammor än pappor tillerkänns ensam vårdnad?

I detta avsnitt kommer möjliga förklaringar till att fler mammor anförtros ensam vårdnad att diskuteras ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Utgångspunkten för teorin är att det biologiska könet som kvinna och man¹³⁰ konstrueras socialt och kulturellt.¹³¹ Detta får konsekvenser för enskilda individer men också för hur samhället organiseras. Även rätten relateras till kön, då rätten grundas på normer som skapats av människor men också i sin tur påverkar människor.¹³² Som nämndes inledningsvis är uppsatsens syfte att öka medvetenheten och kunskapen om vad könstillhörigheten har för betydelse i vårdnadstvister. Jag kommer att diskutera och analysera föreställningar, förklaringsmodeller och teorier och dess eventuella betydelse för domstolens beslut. Analysen kommer också att behandla hur män och kvinnor själva reproducerar föreställningar om moderskap och faderskap. Därefter kommer analysen att inriktas på vilka konsekvenser föreställningar om kvinnors och mäns föräldraskap får för föräldrarnas faktiska handlande. Föräldraförsäkringen kommer att användas som exempel för att illustrera hur mammors och pappors uttag av föräldraledighet kan komma att få konsekvenser för vem som senare tillerkänns ensam vårdnad i en vårdnadstvist.

127 Johansson, Brist på manliga förebilder s. 23.

128 Schiratzki, Vårdnad boende och umgänge s. 64-65.

129 Se även Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 91, 114.

130 Här ska tilläggas att det innebär en förenkling att endast tala om två kön. Idag finns ur ett rättsligt perspektiv tre olika grunder för särbehandling utifrån kön. Kvinna, man och transsexuell. Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s.134. Denna uppsats fokuserar enbart på två könstillhörigheter, kvinna och man.

131 Begreppet genus används i uppsatsen för att beteckna det socialt och kulturellt konstruerade könet. Gränserna mellan kön och genus är flytande men genusbegreppet är användbart då det gör det möjligt att problematisera kön. För en mer utförlig behandling av begreppen hänvisas till Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 133 ff.

132 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 133-135.

4.4.1 Interimistisk vårdnad blir ofta slutlig vårdnad

Ett interimistiskt beslut kan som tidigare konstaterats, fattas i de fall det behövs för att förhindra att barnet råkar illa ut och för att tillgodose barnets bästa. I de rättsfall som behandlas i rättsfallsstudien var det mycket vanligt att ett interimistiskt beslut föregick domstolens vårdnadsbeslut. I fem av sex fall där mamman tillerkändes ensam vårdnad hade hon haft den interimistiskt sedan tidigare. I båda fallen där pappan anförtroddes ensam vårdnad var han sedan tidigare ensam vårdnadshavare. I de sex fall där domstolen ansåg att vårdnaden skulle vara gemensam hade interimistiska beslut meddelats i fem fall. Fyra av dessa interimistiska beslut rörde barnets boende. I samtliga fall förordnades att barnet skulle ha sitt boende hos mamman. I det femte fallet hade domstolen förordnat att vårdnaden skulle vara gemensam interimistiskt.

Denna bild bekräftar det som diskuterats i doktrinen,¹³³ nämligen att det interimistiska beslutet ofta får en styrande verkan på det slutliga domslutet. Barns behov av stabilitet och kontinuitet är ett av barns mest grundläggande behov enligt 6 kap. 1 § FB. Det är därför enligt mig inte särskilt uppseendeväckande att domstolen låter den förälder som svarat för barnets boende interimistiskt få ensam vårdnad i större utsträckning.¹³⁴ Däremot är det problematiskt att det material som ligger till grund för beslutet ofta är bristfälligt. Kvaliteten på de snabbupplysningar som kan inhämtas från socialnämnden enligt 6 kap. 20 § 2 st. FB varierar kraftigt beroende på vilken kommun som stått för handläggningen.¹³⁵ Det kan ifrågasättas om det är rimligt att ett interimistiskt beslut får så stor inverkan på det slutgiltiga beslutet när snabbupplysningarna ofta består enbart av ett utdrag från de sociala registren.¹³⁶ Det går också att ifrågasätta om domstolen genom detta verkligen uppfyllt sin utredningsskyldighet enligt 6 kap. 19 § FB.¹³⁷ Samtidigt ligger det i sakens natur att ett interimistiskt beslut måste fattas snabbt för att förhindra att barnet råkar illa ut och att de krav som kan ställas på snabbupplysningarna därför inte kan vara alltför stora.

I min rättsfallsstudie var det vanligare att mamman utsågs till vårdnadshavare i det tillfälliga beslutet. Eftersom kvinnor får ensam vårdnad i högre grad än män är det rimligt att tro att det är vanligare att kvinnor också får ensam vårdnad interimistiskt i större utsträckning än män. Vilket underlag som har legat till grund för det interimistiska beslutet i de fall som ingår i rättsfallsstudien har jag inga uppgifter om. Däremot kan jag ställa mig frågande till hur socialnämnden kan konstatera att mamman borde tillerkännas ensam vårdnad utifrån ett antal registerutdrag. Enligt

133 Se exempelvis Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 194.

134 Rejmer har kommit fram till en liknande slutsats. I 66 % av de tingsrättsdomar där föräldrarna har ansetts vara lika lämpliga har vårdnadsbeslutet motiverats med status-quo- principen, då barn inte ska behöva flytta från sin invanda miljö. Se Rejmer, Vårdnadstvister s. 148.

135 Prop. 2005/06:99 s. 61.

136 Se även Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 195.

137 Se även Rejmer, Vårdnadstvister s. 100.

Celander-Jørgensen beror detta på att de som tar fram utredningen är kvinnor och att de därför har ett kvinnligt perspektiv.¹³⁸ Jag är inte säker på att detta stämmer men menar att motiveringarna måste bli bättre för det ska gå att kontrollera att mammor inte har lättare att få ensam vårdnad interimistiskt enbart på grund av att de är kvinnor.

4.4.2 Utvecklingspsykologiska förklaringar med anknytningsteorin i fokus

Mammans centrala betydelse för små barns utveckling förs ofta fram i utvecklingsteorier. Ett exempel på detta är anknytningsteorin som har fått stor genomslagskraft och också dominerar den psykologiska forskning som är inriktad på barns tidiga sociala relationer. Teorin bygger på tanken om att barn behöver knyta an till en person och att mamman är mest lämpad för denna anknytning. Detta medför att pappans roll under barnets första år är undanskymd och i huvudsak består av att stödja mamman.¹³⁹ Anknytningsteorin har på senare år utsatts för mycket kritik och rört sig i en mer könsneutral riktning. Senare forskning har visat att barn har förmåga att knyta an till båda föräldrarna redan i tidig ålder och att anknytningsrelationer kan utvecklas till flera personer som erbjuder omsorg. Förklaringen till att kvinnan har en så stark ställning i anknytningsteorin är enligt Broberg att det är mamman som spenderar mest tid med små barn och är den som i störst utsträckning skyddar barnet. Däremot betonar han att det inte måste vara så.¹⁴⁰

Som Rejmer har visat finns det bland socialsekreterare, advokater och domare en gemensam uppfattning om att föräldrarnas känslomässiga närhet till barnet är en viktig aspekt av barnets bästa och därför måste vägas in i bedömningen.¹⁴¹ Att anknytningen och relationen till respektive förälder är en av de aspekter som särskilt ska beaktas i socialnämndens upplysningar i vårdnadsutredningen framgår också av Socialstyrelsens allmänna råd.¹⁴² Trots det konstaterar Rejmer i sin studie av vårdnadsutredningar att barns anknytning till föräldrarna inte undersöks regelmässigt. Inte heller i tingsrättens handläggning utforskas den känslomässiga relationen mellan förälder och barn.¹⁴³

I samtliga fall som finns med i min rättsfallsstudie har en vårdnadsutredning eller yttranden från socialnämnden inhämtats. Jag har inte tagit del av socialnämndens vårdnadsutredningar och kan därför enbart konstatera att föräldrarnas anknytning till barnet varken behandlas i domstolens eventuella sammanfattning av vårdnadsutredningen eller i domstolens domskäl. En anledning till detta kan vara

138 Rasmus Lundgren, Därför får mammorna vårdnaden. Hämtad 14 maj, 2013, från <http://www.fokus.se/2008/01/darfor-far-mammorna-varnaden/>.

139 SOU 2005:73 s. 166-168. Se även Elvin-Nowak & Thomsson, Motherhood as Idea and Practice s. 411. Hämtad 14 maj, 2013, från <http://www.jstor.org.ezproxy.ub.gu.se/stable/3081891>.

140 Broberg, Anknytningsteoretiska aspekter på ny vårdnadshavare s. 132-133, 139.

141 Rejmer, Vårdnadstvister s. 125.

142 SOSFS 2012:4 s. 15.

143 Rejmer, Vårdnadstvister s. 127-128.

att barnen varit relativt gamla och att anknytningen därmed ansetts vara färdig, men inte heller i de tre fall där barnen bara var tre år behandlades anknytningen.¹⁴⁴

Jag menar att det är anmärkningsvärt att barnets relation och anknytning till vardera föräldern inte klargörs i högre grad. Anses små barns behov av mamman vara så underförstådd att den inte ens behöver behandlas? Eller anses inte anknytningen vara av så stor vikt vid bestämmande av barnets bästa att den förtjänar att undersökas, trots att en bra och trygg anknytning har stor betydelse för barnets utveckling enligt utvecklingspsykologin?¹⁴⁵ Oavsett vilka skäl som kan finnas menar jag att socialnämnden måste bli bättre på att motivera sina ställningstaganden eftersom vårdnadsutredningen har så stor inverkan på domstolens beslut om hur vårdnaden ska utformas. I 92 % av de fall Rejmer studerat sammanfaller vårdnadsutredningens rekommendation med domstolens domslut. Naturligtvis har även domstolen i enlighet med sitt utredningsansvar (FB 6 kap. 19 § FB) ett ansvar för att kartlägga den känslomässiga relationen om inte socialtjänsten gjort det.¹⁴⁶ Med bristfälliga motiveringar ökar utrymmet för att tro att pappor skulle ha svårare att tillerkännas ensam vårdnad, i alla fall om små barn.

4.4.3 Biologiska förklaringar och traditionell arbetsfördelning utifrån kön

Biologiska könsskillnader framförs också som en förklaring till att samhället och rättssystemet bör behandla människor olika. Kvinnor och män skiljer sig åt biologiskt och anses därför ha olika förmågor, begär, begränsningar och behov. Kvinnan anses redan på grund av sin förmåga att bära, föda och amma barnet vara mest lämpad att ta hand om det. Detta får också normativa konsekvenser. Kvinnan anses vara den som bäst kan tillgodose barnets omsorgsbehov och ska då också göra det. Trots att denna biologiska förklaring till kvinnors och mäns ansvar och lämplighet sällan uttrycks är den bland många underförstådd och självklar.¹⁴⁷

Ur ett genusrättsvetenskapligt perspektiv är inte den biologiska olikheten mellan könen den relevanta. Istället flyttas fokus till de samhällliga och individuella konsekvenser som uppstår som ett resultat av våra föreställningar om kvinnor och män¹⁴⁸ och dess betydelser för rättens och samhällets utformning. Traditionellt sett har mannen svarat för familjens försörjning och kvinnan för barnens omsorg. Detta är ett exempel på hur det biologiska könet har inneburit olika sociala föreställningar om vilka platser män och kvinnor ska vistas på och vilka sysslor som ska utföras. Idag uttrycker många par uppfattningar om att ansvaret för barn och försörjning ska delas. Trots det konkretiseras detta inte i familjernas faktiska levnadssätt.¹⁴⁹

144 Se T 9216-10, T 3804-11 och T 7801-10.

145 Se även Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 60.

146 Se även Rejmer, Vårdnadstvister s. 125, 128-129.

147 Julén Votinius, Normkonflikter i regleringen om arbetstagares föräldraskap s. 105-106.

Hämtad 1 maj, 2013, från

http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/4/Retfaerd_123_2008_4_s102_130.pdf

148 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 186.

149 Julén Votinius, Normkonflikter i regleringen om arbetstagares föräldraskap s. 105-106.

Hämtad 1 maj, 2013, från

http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/4/Retfaerd_123_2008_4_s102_130.pdf

Kvinnor och män arbetar ungefär lika mycket men kvinnors arbete är i större utsträckning obetalt.¹⁵⁰

Den traditionella arbetsdelningen utifrån kön bekräftas i min rättsfallsstudie. I åtta av fjorton fall framfördes uppgifter om hur föräldrarna fördelat ansvaret för arbete och försörjning. I sju av åtta fall anförde kvinnan att det var hon som huvudsakligen eller helt svarat för barnens omsorg. I tre av dessa fall tillerkändes mamman ensam vårdnad, i tre fall ansåg domstolen att vårdnaden skulle vara gemensam och i ett fall tillerkändes pappan ensam vårdnad. Att kvinnan tagit huvudansvaret för familjens ekonomi och att pappan varit den som varit hemma med barnen förekom endast i ett fall. I detta fall ansåg domstolen ändå att vårdnaden skulle tillerkännas mamman ensam. Att vara den som tagit huvudansvaret för barnen är alltså inte liktydigt med att få vårdnaden.¹⁵¹

Som konstaterats under gällande rätt ska domstolen göra en samlad bedömning av samtliga omständigheter för att komma fram till vem av föräldrarna som ska tillerkännas ensam vårdnad. Avgörande ska vara barnets bästa. (6 kap. 2a § FB). Som framkommit i rättsfallsstudien har domstolen valt att lägga stor vikt exempelvis vid barnets vilja vilket är i linje med lagstiftningen. (6 kap. 2a § 3 st. FB) Så var fallet i T 3606-10 där pappan tillerkändes ensam vårdnad trots att mamman anförde att det var hon som huvudsakligen svarat för barnets omvårdnad. Det är inte heller säkert att domstolen delar mammans beskrivning av att pappan underlåtit att ta vårdnadsansvar bara för att mamman varit den som fattat alla beslut som rört barnet. (T 73-11).

Enligt Rejmer och Singer lever den förlegade synen på mamman som den bästa föräldern kvar och kan ses som en förklaring till att mammor tillerkänns ensam vårdnad i högre grad än män.¹⁵² Jag ifrågasätter inte detta. Däremot anser jag att det kan vara väl enkelt att avfärda rättens beslut att tillerkänna mamman ensam vårdnad med att ledamöterna varit ”kvinnovänliga” eller favoriserat mamman. Jag menar att det i rättsfallsstudien går att se en tendens till att föräldrarna själva, redan under tiden de levde tillsammans, lagt grund för rättens beslut, bland annat genom sin arbetsfördelning. Som Schiratzki visat går det att se en sådan utveckling vad gäller barns boende. Barnets föräldrar är ofta överens om att barnet ska bo hos mamman efter föräldrarnas separation.¹⁵³ Rimligen torde väl detta bero på att mamman varit den som till största delen tagit hand om barnet under tiden föräldrarna levt ihop och att föräldrarna anser det vara naturligt att denna ordning får fortsätta. Att kvinnan tagit större ansvar för barnet har kanske större betydelse för rättens beslut att tillerkänna henne ensam vårdnad än att hon automatiskt skulle anses vara den bästa

150 SCB, Mäns hushållsarbete ökar - men kvinnorna gör fortfarande mest hemma. Hämtad 14 maj, 2013, från

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2012K01_TI_06_A05TI1201.pdf.

151 Här ska återigen påminnas om att vårdnad i normalfallet innefattar en daglig omsorg av barnet men att ett vårdnadsansvar inte ställer krav på att vårdnadshavaren också ska ta ett aktivt ansvar för barnet. Se 6 kap. 11 § 1 st. FB samt 6 kap. 1 § FB och 6 kap. 2 § 2 st. FB.

152 Rasmus Lundgren, Därför får mammorna vårdnaden. Hämtad 14 maj, 2013, från <http://www.fokus.se/2008/01/darfor-far-mammorna-vardnaden/>.

153 Schiratzki, Mamma och pappa inför rätta s. 63.

föräldern på grund av sitt kön. Detta leder oss in på de föreställningar som finns om kvinnors och mäns föräldraskap.

4.4.4 Skilda föreställningar om moderskap och faderskap

Det är inte bara arbetsfördelningen som skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Det finns också olika föreställningar om hur kvinnor och män ska utforma sitt föräldraskap. Måttstocken för vad som anses vara ett gott moderskap är en annan än för vad som anses vara ett gott faderskap. Pappor beskrivs enligt Elvin-Nowak och Thomsson som tillräckligt bra föräldrar redan i sin blotta närvaro.¹⁵⁴ Mäns föräldraskap präglas av större valfrihet och pappor kan välja hur mycket de vill ta del av barnens liv. Ett tydligt exempel på det framkom i T 9216-10 där pappan uppgav att mamman hade huvudansvaret för barnen och att han "hjälpste till så mycket han orkade."¹⁵⁵ Kvinnor anses ha det största ansvaret för barnen och därför tas kvinnors föräldraskap för givet. Detta ansvar kan inte frångås eller väljas bort¹⁵⁶ och ställer stora krav på tillgänglighet och anpassning.¹⁵⁷ Samtidigt är det inte säkert att pappans frånvaro berott på att han inte har velat engagera sig. Det kan också hänga samman med att mamman ansett sig ha större rätt till föräldraskapet. Detta illustreras i nu nämnda rättsfall där mamman uttalade att hon inte ville ha något med pappan att göra och att barnen skulle ha det bättre utan honom. Domstolen valde i detta fall att inte upplösa den gemensamma vårdsnaden.

De skilda föreställningar som finns om mäns och kvinnors föräldraskap får som vi sett konsekvenser för hur livet med barnen organiseras. Vi ska nu studera föräldraförsäkringen, som ett exempel på hur mammors och pappors olikheter i uttag av föräldraledighet och engagemang i sina barns liv påverkar möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad.

4.5 Uttag av föräldraledighet får betydelse för möjligheterna att tillerkännas ensam vårdnad

Föräldraförsäkringen trädde i kraft 1974 och ger kvinnor och män samma möjligheter att vara föräldralediga.¹⁵⁸ En jämn fördelning av föräldraledighetsdagarna anses ha positiva effekter på barnen eftersom tillgången till båda föräldrarna ökar. Detta är i linje med föräldrabalkens bestämmelser om att barn som huvudregel ska få tillgång till en nära och god kontakt med båda föräldrarna. (6 kap. 2a § 2 st. FB). Om mamman och pappan tar lika stor del i omsorgen av sina barn, skapas förutsättningar för att barnet knyter nära band till båda föräldrarna. En nära anknytning till barnet i tidig ålder har också visat sig öka

154 Elvin-Nowak & Thomsson, Att göra kön s. 159, 165.

155 Citat Göteborgs Tingsrätt, T 9216-10 s. 6.

156 Klinth, *The Best of Both Worlds?* s. 23, 30-31.

157 Elvin-Nowak & Thomsson, Att göra kön s. 169.

158 Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap* s. 85. Se även Klinth, *Pappaledighet som jämställdhetsprojekt* s. 208.

förutsättningarna för att föräldern kommer att ta ansvar och upprätthålla kontakten med barnet även senare i livet.¹⁵⁹

Föräldraförsäkringen är också en jämställdhetspolitisk reform.¹⁶⁰ Ambitionen har varit att ge föräldrar möjligheter att förena förvärvsarbete med föräldraskap. Det bakomliggande syftet har också varit att bryta strukturer som begränsar kvinnors och mäns liv eller med Klinths terminologi, skapar olika möjlighetsramar.¹⁶¹ Sedan 2002 är två månader reserverade åt respektive förälder och kan alltså inte överlåtas till den andra. Syftet med införandet av två oöverlåtbara månader var att få fler pappor att vara föräldralediga eftersom pappors uttag av föräldraledighet var lågt.¹⁶² Mäns uttag av föräldraledighet har ökat men fortfarande tar kvinnor ut en betydligt större del av föräldraledigheten. Statistik från 2011 visar att mäns uttag av föräldrapenningdagar motsvarade 24 procent. 76 procent av dagarna togs ut av kvinnor.¹⁶³ Enligt mig är det inte bara ett problem ur jämställdhetssynpunkt att män procentuellt sett tar ut en mindre andel av föräldraledigheten, trots lagens jämställdhetskapande ambition.¹⁶⁴ Jag menar att pappor också försämrar sina möjligheter att tillerkännas ensam vårdnad, i alla fall gällande mycket små barn. Genom att inte vara föräldraledig och ta lika stort ansvar försämrar möjligheten att skapa en nära och god kontakt till barnet. Hur föräldrarna fördelat ansvaret under förhållandet får därför konsekvenser den dag förhållandet upphör och rätten ska besluta hur vårdnaden ska utformas. Vid valet av en förälder som varit engagerad och tagit stort ansvar och en frånvarande förälder som inte nämnvärt brytt sig om barnet, torde valet vara relativt enkelt.

Det finns bland många ett motstånd mot att lagstifta om en kvotering av föräldraledigheten¹⁶⁵ eftersom detta är något föräldrarna själva borde få bestämma över. Bortsett från att föräldrarnas ”val” oftast resulterar i att kvinnan tar ut majoriteten av föräldraledigheten verkar det vara svårt att få fler pappor att ta ut föräldraledighet i lika stor utsträckning på frivillig väg. Jag menar att en kvotering inte bara skulle driva utvecklingen framåt i en mer jämställd riktning utan också sätta press på pappor att ta ett större ansvar redan under förhållandet. Så länge inte en politisk styrning kommer tillstånd, och mäns låga uttag av föräldraledigheten fortsätter, kommer sannolikt kvinnor att fortsätta tillerkännas ensam vårdnad i högre grad än män.

159 Prop. 2005/06:155 s. 50. Se även SOU 2005:73 s. 241.

160 Prop. 2005/06:155 s. 115.

161 Klinth, Pappaledighet som jämställdhetsprojekt s. 249.

162 Gunnarsson & Svensson, Genusrättsvetenskap s. 84-85.

163 SCB, Jämställdheten trampar vatten. Hämtad 30 april, 2013, från http://www.scb.se/Pages/PressRelease____342527.aspx.

164 Se även Julén Votinius, Normkonflikter i regleringen om arbetstagares föräldraskap s. 105-106. Hämtad 1 maj, 2013, från http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/4/Retfaerd_123_2008_4_s102_130.pdf.

165 Klinth, Pappaledighet som jämställdhetsprojekt s. 208-209.

5 AVSLUTANDE DISKUSSION

Uppsatsen titel är mamma eller pappa, spelar det någon? Utifrån doktrinen är svaret nej. Föräldrarnas könstillhörighet får inte ha någon inverkan på vem som tillerkänns ensam vårdnad. Rättsfallsstudien visar också att inget tyder på att domstolen låter föräldrarnas könstillhörighet vara direkt styrande.

Jag menar att svaret emellertid inte är så enkelt och att analysen måste fördjupas. Jag hoppas att vi därför kommer att få se fler genusrättsvetenskapliga studier om sambandet mellan kön, genus och rätt. Att se rätten som objektiv är enligt mig en förenkling. Genom att analysera och ifrågasätta det givna kan vi vinna ny kunskap.

Enligt min mening går det att rikta kritik mot hur domstolen fullgör sin utredningsskyldighet men också mot kvaliteten på de snabbupplysningar och vårdnadsutredningar som socialnämnden lämnar. Med bristande motiveringar ökar utrymmet att tro att kön faktiskt spelar roll.

Flera teorier betonar mammans centrala betydelse för barnet och kanske är det så att en förlegad syn på kvinnan leder till att hon oftare tillerkänns ensam vårdnad. Rättsfallsstudien visar dock att paren ofta har en traditionell arbetsfördelning utifrån kön och att kvinnor ofta tar det största ansvaret för barnen. Kraven för att anses vara en god förälder är högre för kvinnor och mäns föräldraskap präglas av en större frihet.

Domstolen ska välja det som är bäst för barnet och så länge pappor inte är lika involverade i barnens liv får vi nog räkna med att fler kvinnor utses till ensamma vårdnadshavare. En kvoterad föräldraförsäkring skulle inte bara vara ett stort steg mot ett jämställt samhälle utan också ett sätt att öka mäns chanser att tillerkännas ensam vårdnad.

Avslutningsvis vill jag rikta ett råd till föräldrar som vill minska risken att hamna i en vårdnadstvist. Dela på ansvaret och omsorgen av barnen! Ett gott samarbete under förhållandet skapar förutsättningar för att en vårdnadstvist aldrig behöver uppstå. Och skulle den uppstå kommer antagligen pappors chanser att tillerkännas ensam vårdnad att vara större än vad de är idag.

6 KÄLLFÖRTECKNING

LAGSTIFTNING

Föräldrabalken (SFS 1949:381, omtryckt 1995:974)

Offentligt tryck

OFFENTLIGA UTREDNINGAR

SOU 2007:67 Regeringsformen ur ett könsperspektiv

SOU 2005:73 Reformerad föräldraförsäkring – Kärlek, omvårdnad, trygghet

SOU 2005:43 Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar

PROPOSITIONER

Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler

Prop. 2005/06:155 Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken

SOCIALSTYRELSEN

Allmänna råd

SOSFS 2012:4 Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge

Litteratur

Blomqvist, Martha (red.) *Dialoger mellan kön och genus*. Skrifter från centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, Uppsala 2005

Broberg, Anders, *Anknytningsteoretiska aspekter på ny vårdnadshavare*, i Socialstyrelsen, Om barnet behöver ny vårdnadshavare 2006 s. 129-146.

Elvin-Nowak, Ylva och Thomsson, Heléne, *Motherhood as Idea and Practice: A Discursive Understanding of Employed Mothers in Sweden*, in Gender and Society, Vol. 15, No. 3 2001

Elvin-Nowak, Ylva och Thomsson, Heléne, *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*, Albert Bonniers Förlag AB, Stockholm 2003

Gunnarsson, Åsa och Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, Studentlitteratur AB, Lund 2009

Johansson, Helena, *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Göteborg 2006

Jensen, Ulf, Rylander, Staffan, Lindblom, Per Henrik, *Att skriva juridik. Regler och råd*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2006

- Julén Votinius, Jenny, *Normkonflikter i regleringen om arbetstagares föräldraskap*, Retfærd Årgång 31, Nr. 4/123, 2008 s. 102-130
- Klinth, Roger, *The Best of Both Worlds? Fatherhood and Gender Equality in Swedish Paternity Leave Campaigns, 1976-2006*, *Fathering*, Vol. 6, No, 1 winter 2008 s. 20-38
- Klinth, Roger, *Pappaledighet som jämställdhetsprojekt*. I Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen, i SOU 2005:66 s. 205-235
- Nyström, Gunilla, *Familjens juridik, Enkla svar på svåra frågor*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2010
- Rejmer, Annika, *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund 2003
- Rienecker, Lotte och Stray, Jørgensen, Peter, *Att skriva en bra uppsats*, 2 uppl., Liber AB, Malmö 2008
- Saldeen, Åke, *Barn och föräldrarätt*, 6 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala 2009
- Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. Ämne, material, metod och argumentation*, 2 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2011
- Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, 4 uppl., Studentlitteratur AB, Lund 2010
- Schiratzki, Johanna, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige. En rättsvetenskaplig undersökning*, 2 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2008
- Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1997
- Schiratzki, Johanna, *Mamma och pappa inför rätta*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2008
- Singer, Anna, *Barnets bästa. Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6 uppl., Norstedts Juridik AB 2012
- Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2000
- Sjösten, Mats, *Vårdnad boende och umgänge – samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*, 3 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2009
- Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken. En kommentar*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2013
- Westberg, Peter, *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet* i Heuman, Lars, *Festskrift till Per-Olof Bolding*, Stockholm 1992
- Wickström, Anita, Koumjärvi, Unto, *Familjerätten: En introduktion*, 3 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2011
- Widerberg, Karin, *Att skriva vetenskapliga uppsatser*, Studentlitteratur AB, Lund 1995

Internetkällor

- http://www.scb.se/Pages/Article___346503.aspx, 30 januari, 2013
- <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18519/2011-11-40.pdf>, 30 januari, 2013
- <http://www.gp.se/nyheter/ledare/1.324607-lisa-bjorklund-barns-ratt-till-mor-och-far>, 8 februari, 2013
- <http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800085445/isbn91-88874-76-1.pdf>, 26 mars, 2013

https://mail-attachment.googleusercontent.com/attachment/u/0/?ui=2&ik=40f58e2341&view=att&th=13d25e28388be5b2&attid=0.1&disp=inline&safe=1&zw&saduie=AG9B_P-ddW7qXTdjHYPMG3XYtn5Q&sadet=1362339870189&sads=xyZofa3AY6FfMv6yF3qcr9e5iqQ, 1 mars, 2013

<http://www.rb.se/vartarbete/barnkonventionen/Pages/langversion.aspx#1>, 1 mars, 2013

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sok?q=genus>, 28 februari, 2013

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18519/2011-11-40.pdf>, 25 mars, 2013

http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2003/3/Retfaerd_102_2003_3_s63_72.pdf, 30 januari, 2013

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/63/50/e82014cd.pdf>, 26 mars, 2013

<http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800085445/isbn91-88874-76-1.pdf>, 26 mars, 2013

<http://www.fokus.se/2008/01/darfor-far-mammorna-varnaden/>, 14 maj, 2013

<http://www.jstor.org.ezproxy.ub.gu.se/stable/3081891>, 14 maj, 2013

http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/4/Retfaerd_123_2008_4_s102_130.pdf, 1 maj, 2013

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2012K01_TI_06_A05TI1201.pdf, 14 maj, 2013

http://www.scb.se/Pages/PressRelease____342527.aspx, 30 april, 2013

ÖVRIGT

Databasen Zeteo

Databasen InfoTorg

<http://www.ub.gu.se/sok/summon/om.xml/>

http://librishelp.libris.kb.se/help/explore_swe.jsp

7 RÄTTSFALL

Högsta domstolen

NJA 2007 s. 382

NJA 2006 s. 26

NJA 1995 s. 398

NJA 1989 s. 335

Hovrätten

RH 2007:42

Göteborgs tingsrätt

T 3804-11

T 9216-10

T 7801-10

T 5938-11

T 7588-11

T 13851-10

Sundsvalls tingsrätt

T 3606-10

T 2073-11

T 73-11

T 685-11

T 2025-11

T 2865-11

T 19-10

Eksjö tingsrätt

T 1015-11

Madeleine Wiik

Registrerad på kursen första gången: Vårterminen 2013.

Omregistrering: Ingen.

Examinationstillfälle: 3/6-13.